

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO

Kraków, dnia 2 października 2024 r.

Poz. 6030

Podpisany przez:

Artur Słowik

Data: 02.10.2024 15:50:57

UCHWAŁA NR III/21/2024 RADY MIEJSKIEJ W ŚWIĄTNIKACH GÓRNYCH

z dnia 24 czerwca 2024 roku

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Świątniki Górne na lata 2024-2027

Na podstawie art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i o opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840 z późn. zm.) po uzyskaniu pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krakowie, Rada Miejska w Świątnikach Górnych uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Świątniki Górne na lata 2024-2027 w brzmieniu załącznika do niniejszej uchwały.

§ 2. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Małopolskiego.

Przewodniczący Rady Miejskiej

Izabela Strzelecka

Załącznik do Uchwały nr III/21/2024
Rady Miejskiej w Świątnikach Górnych
z dnia 24.06.2024 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY ŚWIĄTNIKI GÓRNE NA LATA 2024-2027

OPRACOWANIE:
Marta Danielska, Jakub Danielski
gez2.wroclaw@gmail.com

CZERWIEC 2024

Spis treści

1. Wstęp.....	3
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	3
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	4
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	10
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	10
4.2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	12
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	20
5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie miasta i gminy	20
5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Miasta i Gminy Świątniki Górne ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu.....	23
5.2.1. Charakterystyka miasta i gminy	23
5.2.2. Zarys historii obszaru miasta i gminy	24
5.3. Krajobraz kulturowy i zabytki o najwyższym znaczeniu dla miasta i gminy	27
5.3.1. Dziedzictwo materialne.....	27
5.3.2. Dziedzictwo niematerialne.....	36
5.4. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....	42
5.4.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	42
5.4.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	43
5.4.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.....	44
5.5. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	45
5.5.1. Zabytki archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków.....	47
5.6. Obiekty stanowiące własność miasta i gminy	48
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego miasta i gminy – analiza SWOT	49
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami	52
8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	54
8.1. Zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami – mierniki.....	55
9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	56
9.1. Dotacje	57
9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe	59
9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.....	64
9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe.....	65
10. Bibliografia	67
11. Spis tabel i zdjęć.....	67
12. Załączniki.....	68

1. Wstęp

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Świątniki Górne na lata 2024-2027 (zwany dalej GPOnZ) stanowić będzie element polityki samorządowej, pozwalający na podejmowanie zaplanowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Jako materiał bazowy może być wykorzystywany przez środowiska badawcze i naukowe, właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych oraz osoby zainteresowane kulturą i dziedzictwem kulturowym. Opracowanie służyć będzie rozwojowi gminy poprzez dążenie do poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystania zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne.

W GPOnZ wskazano działania skierowane na poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Dokument uwzględnia uwarunkowania prawne, zewnętrzne oraz wewnętrzne w zakresie ochrony materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Wskazane w nim kierunki działania, tzw. priorytety, szczegółowo opisują zakres oraz cel danego zamierzenia. Realizacja celów zawartych w GPOnZ poprawi w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, wzmocni lokalne wartości oraz wspólne korzenie.

W dokumencie określono również źródła finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wraz z jego otoczeniem. Finansowanie może odbywać się ze źródeł publicznych (np. budżet państwa, budżet własny gminy, budżet jednostek samorządowych – powiatu i województwa, środki unijne, inne źródła zagraniczne), a także ze źródeł prywatnych (osób fizycznych, organizacji pozarządowych – stowarzyszeń, fundacji, osób prawnych itp.).

Niniejsze opracowanie stanowi kontynuację Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Świątniki Górne na lata 2020-2023, który został przyjęty Uchwałą Nr XX/175/2020 Rady Miejskiej w Świątnikach Górnych z dnia 26 lutego 2020 r. GPOnZ został zaktualizowany w zakresie potencjału dziedzictwa kulturowego i źródeł finansowania oraz dostosowany do zmieniających się realiów dotyczących opieki nad zabytkami w części analizy SWOT, celów i działań.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840 ze zm.), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy, ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganiu zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianiu tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem „opieka nad zabytkami” ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzcy konserwatorzy zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres

i formy ochrony zabytków którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego, a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Zapisy ww. ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie terytorialnym, o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody. Ponadto ustawa dookreśla zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art. 87 ust. 2 wspomnianej wyżej ustawy wyznacza cele opracowania GPOnZ, w szczególności są to:

1. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
2. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
3. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
4. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
5. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
6. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie jego ochrony, określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

1. **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Dz. U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483 z późn. zm.) w przepisach:

– **Art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

– **Art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”; **ust. 2:** „Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkającym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

– **Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

2. **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840 ze zm.), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

– **Art. 3**, który definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

– **Art. 4**, który objaśnia, że ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

– **Art. 5**, który określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii kultury”.

– **Art. 6**, który klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
 - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - c) dziełami architektury i budownictwa,
 - d) dziełami budownictwa obronnego,
 - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - f) cmentarzami,
 - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,

- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (...),
 - f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

– **Art. 7**, który określa formy ochrony zabytków:

- 1) wpis do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat (art. 9). Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy, lub z urzędu, na podstawie decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (art. 13). Na podstawie tej decyzji wojewódzki konserwator zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłaszana jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat (art. 14). Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków – na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu – w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;

- 2) uznanie za pomnik historii;

- 3) utworzenie parku kulturowego;

- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

– **Art. 16 ust. 1:** „Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej”.

– **Art. 17,** który określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury; składowania lub magazynowania odpadów.

– **Art. 18:** „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy określaniu ustaleń strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, planów ogólnych gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów odbudowy albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. Określając ustalenia strategii, analiz, planów i studiów, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.”

– **Art. 19:** „1. Określając ustalenia planu ogólnego gminy, miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowego planu odbudowy, uwzględnia się w szczególności ochronę zabytków nieruchomych:

- 1) objętych formami ochrony, o których mowa w art. 7, wraz z ich otoczeniem;
- 2) ujętych w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się przy określaniu ustaleń planów, o których mowa w ust. 1.

3. W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.”

– **Art. 20**, który mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenów.

– **Art. 21**: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

– **Art. 22**: „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;

2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;

3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

– **Art. 81**: „1. W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

2. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100 % nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.”

– **Art. 89**, który wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

• **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 609 ze zm.), gdzie w art. 7 ust. 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury (...) oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, w tym w:

- **Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 977 ze zm.);
- **Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane** (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 725);
- **Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska** (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 54);
- **Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1336 ze zm.);
- **Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 344 ze zm.);
- **Ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 87);
- **Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie** (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 571 ze zm.);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków** (Dz. U. z 2021 r. poz. 81);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem** (Dz.U. 2021 poz. 56);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2022 r. poz. 1388);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2021 r., poz. 731);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”** (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304) ze zmianą Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 3 lutego 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2006 r. nr 24 poz. 181);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę** (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 385);
- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2393).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

GPOnZ odwołuje się do dokumentów, które połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym.

GPOnZ w swoich działaniach programowych nawiązuje do polityki krajowej szczególnie w zakresie poprawy stanu zabytków poprzez przekazywanie środków z budżetu gminy, wykorzystywania dziedzictwa kulturowego w promocji gminy, poprawy przepływu informacji pomiędzy gminą, organami ochrony zabytków oraz mieszkańcami, a także udostępnianiem informacji o zasobie zabytkowym gminy. Ważnym elementem jest również wspieranie działań z zakresu utrzymywania lokalnych tradycji kulturowych oraz wprowadzenie elementów lokalnego dziedzictwa do procesu edukacji oraz działań kulturalnych.

GPOnZ zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

- **Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)**

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) zwana SOR została przyjęta Uchwałą Nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej Uchwałą Nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa, która określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągania oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

1. Obszar e-państwo – kierunek interwencji:

Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny:

Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2. Kapitał ludzki i społeczny – kierunek interwencji:

Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2030 r.:

– Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).

– Wzmocnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

• Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 zwana SRKS została przyjęta Uchwałą Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. To kontynuacja i aktualizacja Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. SRKS jest jednym z instrumentów realizacji Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule SRKS: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

Pełniejszego wykorzystania wymaga wpływ wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego, m.in. w wymiarze budowania tożsamości i kształtowania postaw obywatelskich. Wydarzenia, inicjatywy i zasoby o charakterze kulturalnym mogą wzmacniać poczucie wspólnoty i tożsamości, cementować środowiska lokalne, stwarzać przestrzeń do poszukiwań i inspiracji oraz stanowić miejsce spotkań dla różnych grup wiekowych i zawodowych. Niski poziom kapitału społecznego oraz podziały społeczne utrudniają budowanie wspólnoty państwowej, a także wpływają na osłabienie więzi z państwem i jego instytucjami.

Znaczenie kultury dla rozwoju i jakości kapitału społecznego jest wieloaspektowe. Z jednej strony warunkuje ona zachowania i postawy, ustanawia kody i sposoby komunikowania oraz organizacji społeczeństwa, z drugiej zaś stanowi zasób materialnych i niematerialnych dóbr, które tworzą fundament tożsamości i spoiwo społeczności. Potencjał kulturowy determinuje więc w istotnym zakresie sposoby podejmowania decyzji, umożliwia budowanie atmosfery otwartości i wzajemnego zaufania. Dziedzictwo kulturowe, umożliwiając budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości, jest kluczowym elementem potencjału kulturowego i stanowi bezcenny zasób, który powinien być wykorzystany dla obecnego i przyszłego rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

Projekt zakłada trzy cele szczegółowe Strategii, które obejmują:

1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne poprzez: usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami, rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich poprzez: tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze, ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury, digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury, umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.
3. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju przez sektory kultury i kreatywne poprzez: wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju, rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych, wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

Poniżej zostały przedstawione projekty, które związane są pośrednio z ochroną dziedzictwa kulturowego. Projekty strategiczne SOR przypisane do zakresu interwencji SRKS:

- Narodowy Program Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego – program obejmujący takie działania, jak: rozwój instytucji dialogu obywatelskiego, zniesienie barier rozwojowych dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego, reformę systemu finansowania organizacji przez państwo, edukację obywatelską i historyczną oraz rozwój wolontariatu.

- Niepodległa – program budowania kapitału społecznego i wspólnoty obywatelskiej, zogniskowany wokół obchodów 100. rocznicy odzyskania niepodległości Polski, obejmujący m.in. kształtowanie postaw patriotycznych, budowanie pamięci zbiorowej i spójnego wizerunku Polski, włączanie obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego.
- Pakiet dla Przemysłów Kreatywnych – ukierunkowany na wsparcie innowacyjnych produktów sektorów kultury i kreatywnych. Pakiet umożliwia budowanie przewagi konkurencyjnej w sektorze i przeciwdziałanie odpływowi kapitału kreatywnego. Proponowane działania obejmują m.in. wprowadzenie zachęt dla realizacji produkcji audiowizualnych w Polsce, wprowadzenie wakacji podatkowych dla firm z sektora kreatywnego, ustanowienie tzw. szybkiej ścieżki podatkowej dla międzynarodowych produkcji z segmentu audiowizualnego.
- Program Klub – program wspierający działalność klubów sportowych (skierowany do dzieci i młodzieży), które stanowią lokalne centra aktywności społecznej oraz są miejscem aktywnego spędzania czasu, budowania więzi społecznych i rozwijania kompetencji, takich jak umiejętność pracy w grupie, wytrwałość czy pracowitość.
- Rozwój Czytelnictwa – projekt ma na celu poprawę stanu czytelnictwa w Polsce poprzez wzmacnianie roli bibliotek publicznych, szkolnych i pedagogicznych jako lokalnych ośrodków życia społecznego stanowiących centrum dostępu do kultury i wiedzy.
- Rozwój turystyki kulturowej – projekt ma na celu realizację działań systemowych dotyczących zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii, w tym dofinansowanie prac konserwatorskich oraz projektów wspierających proces upowszechniania dziedzictwa kulturowego i jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami. Celem projektu jest stymulowanie rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez wzrost atrakcyjności turystycznej opartej na zasobach kulturowych.

4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu GPOnZ omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Miasta i Gminy Świątniki Górne wynikające z dokumentów na poziomie:

- wojewódzkim: Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2012-2025, Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”, Program Strategiczny Dziedzictwo i Przemysły Czasu Wolnego, Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego;
- powiatowym: Strategia Rozwoju Powiatu Krakowskiego na lata 2021-2030 „Powiat Krakowski 2030”, Powiatowy plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Powiatu Krakowskiego, Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Krakowskiego na lata 2018-2021 z perspektywą na lata 2022-2025.

GPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi w ww. dokumentach.

• Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022-2025

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022-2025 został przyjęty uchwałą nr LVI/800/22 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 4 lipca 2022 r.

Program obejmuje obszar województwa małopolskiego w jego administracyjnych granicach i stanowi naturalną kontynuację wcześniejszych dokumentów programowych.

Dokument wyznacza priorytety i kierunki działań, które powinny być odniesieniem dla innych programów i projektów realizowanych przez interesariuszy działających na rzecz dziedzictwa kulturowego regionu, dając impuls do współpracy i budowania regionalnej sieci dla zintegrowanych, spójnych i kompletnych działań na rzecz krajobrazu kulturowego Małopolski.

Motto: MAŁOPOLSKA – WARTO WCIĄŻ MOCNIEJ SIĘ ZAKORZENIAĆ.

Wizja 2025 (wąska): Małopolanie dumni z zadbanej przestrzeni kulturowej, którą uważają za wspólne dobro i chcą mądrze pomnażać.

Wizja 2025 (szeroka): Małopolska jest silna świadomością dziedzictwa kulturowego, jego wagi i wartości. Jej mieszkańcy i mieszkańcy są z niego dumni, otaczają je troską, a czerpiąc z niego inspirację, wzbogacają swoją tożsamość w nowych czasach. Unikatowość regionu i jego wielorakie historyczne konteksty, w tym cenna wielokulturowość, dają Małopolanom silną pozycję i są impulsem przemian – mentalnych, społecznych, gospodarczych, ekonomicznych, technologicznych. Świadomość dziedzictwa kulturowego i dbałość o nie, w tym troska o krajobraz kulturowy Małopolski, są mocnym fundamentem rozwoju regionu.

Misja: Pielęgnowanie i przywracanie wartości cennych elementów krajobrazu kulturowego Małopolski, kreowanie poczucia regionalnej tożsamości, wzmacnianie odpowiedzialności obywatelskiej za kulturową spuściznę pokoleń oraz stworzenie spójnego systemu ochrony i opieki nad dziedzictwem.

Misja Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022-2025 realizowana będzie poprzez cel strategiczny: Harmonijne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski dla sprostania wyzwaniom teraźniejszości i przyszłości oraz zapewnienia wysokiej jakości życia Małopolan oraz 3 cele operacyjne: (1) Skuteczną ochronę zasobów dziedzictwa i wartości kulturowych regionu, (2) Efektywne zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową oraz (3) Kompetentną edukację i promocję w zakresie wartości dziedzictwa kulturowego. W ramach wyznaczonych celów określono 6 priorytetów oraz 35 kierunków działań (wraz z propozycjami wybranych przedsięwzięć), które stanowią wytyczne horyzontalne ułatwiające prowadzenie skutecznej polityki ochrony regionalnego dziedzictwa oraz sprawowania właściwej opieki właścicielskiej nad posiadanymi dobrami kulturowymi.

• Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”

Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030” została przyjęta uchwałą nr XXXI/422/20 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 17 grudnia 2020 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020 (SRWM 2011-2020).

Strategia stanowi przejaw woli samorządowych władz regionalnych do dalszego wzmacniania pozycji samorządu województwa jako koordynatora i animatora działań rozwojowych podejmowanych w przestrzeni regionalnej. Kierunki polityki w niej opisane składają się na interwencję publiczną, która zakłada harmonijny rozwój, zarówno w sferze społecznej, gospodarczej i środowiskowej, całej Małopolski, przy wykorzystaniu potencjałów terytorialnych i likwidacji barier rozwojowych poszczególnych jej obszarów (rozwój terytorialnie zrównoważony).

W Strategii opisano szczegółowo zagadnienie dziedzictwa kulturowego i uczestnictwo w kulturze. Województwo małopolskie jest regionem posiadającym wyjątkowe obiekty dziedzictwa, stanowiące istotną część narodowego i europejskiego dziedzictwa, mocno wpływające na poczucie narodowej tożsamości Polaków. Spośród 15 obiektów z Polski wpisanych na prestiżową Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO, aż 6 miejsc lub zespołów obiektów znajduje się w Małopolsce. Wojewódzka ewidencja zabytków zawiera około 48 000 obiektów, natomiast do wojewódzkiego rejestru zabytków nieruchomych wpisanych jest 5 981 zabytków. Zdecydowana większość z nich zlokalizowana jest w Krakowie i jego najbliższej okolicy, a także w południowej części Małopolski. Wśród zabytków nieruchomych wyróżnia się grupa 174 obiektów o znaczeniu regionalnym.

Wyznaczone wyzwania:

- Zachowanie dziedzictwa dla przyszłych pokoleń, szczególnie przeprowadzenie prac adaptacyjnych i modernizacyjnych obiektów zagrożonych (np. drewnianego budownictwa mieszkalnego – interwencja „in situ”, zabytkowych dworów, pałaców i zamków oraz zabytkowych obiektów techniki).
- Kultura żywa – zachowanie aktywności twórców i animatorów oraz utrzymanie popytu na usługi w sektorze kultury.

– Podtrzymanie wizerunku Małopolski jako regionu silnego kulturowo i twórczo wykorzystującego potencjał innowacji oraz kształtującego swą tożsamość i doceniającego swoje korzenie.

– Kultura dla nowego pokolenia – świadomość i wrażliwość ludzi – wzmocnienie edukacji kulturowej poprzez rozszerzenie oferty edukacyjnej, budowanie tożsamości lokalnej i ponadregionalnej, podnoszenie poziomu wiedzy o kulturze, sztuce i twórcach, kształcenie oraz rozwijanie kompetencji kulturowych i kreatywnych.

W Strategii opisano zagadnienie – Turystyka i przemysł czasu wolnego. Małopolska jest regionem posiadającym wyjątkowe w skali kraju i Europy zasoby kulturowe. W oparciu o ten unikatowy potencjał budowana jest atrakcyjna oferta sektora kultury, która pełni niebagatelną rolę w rozwoju turystyki oraz przemysłów czasu wolnego, a tym samym w rozwoju gospodarczym województwa i decyduje o konkurencyjności regionu. Drugim niewątpliwym atutem Małopolski, w oparciu o który rozwija się turystyka jest jej wyjątkowe położenie geograficzne, zróżnicowanie pod względem ukształtowania krajobrazu oraz atrakcyjności walorów przyrodniczo-krajobrazowych.

W oparciu o unikatowe walory kulturowe i przyrodnicze rozwija się w Małopolsce wiele szlaków tematycznych, prezentujących i promujących różne aspekty dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego regionu, zróżnicowanych tematycznie i o różnym stopniu rozwoju i animacji, w tym: 6 szlaków międzynarodowych, 7 szlaków ponadregionalnych, ponad 30 szlaków regionalnych, blisko 100 turystycznych tras miejskich, blisko 10 tys. km wyznaczonych szlaków turystycznych.

Cel główny: Małopolska regionem zrównoważonego rozwoju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i terytorialnym.

Realizacja głównego celu oparta jest na działaniach w pięciu obszarach, dla których wyznaczono cel strategiczny wraz z kierunkami działań. Dla ochrony dziedzictwa kulturowego opracowano następujące kierunki działań:

Obszar – MAŁOPOLANIE

Główne kierunki działań:

„4.1. Ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego:

4.1.1. Ochrona i opieka nad zabytkami nieruchomymi i ruchomymi.

4.1.2. Działania na rzecz nadawania obiektom zabytkowym nowych funkcji użytkowych, m.in. związanych z działalnością kulturalną, edukacyjną oraz turystyczną.

4.1.3. Dokumentowanie, zachowywanie i upowszechnianie dziedzictwa niematerialnego i materialnego, w tym wprowadzenie otwartej licencji dla wzorów etnograficznych w oparciu o formy i motywy ludowe.

4.1.4. Wspieranie twórców ludowych, rzemiosła oraz produktów tradycyjnych i regionalnych.

4.1.5. Zapewnienie ochrony i właściwego wykorzystania obiektów zaliczanych do dóbr kultury współczesnej.

4.2. Zmiana jakości usług i dostosowanie oferty kultury do zmieniających się potrzeb odbiorców:

4.2.1. Poprawa jakości istniejącej oraz budowa nowej infrastruktury kultury, a także adaptacja obiektów na cele kulturalne.

4.2.2. Tworzenie wspólnej oferty kulturalnej w ramach współpracy pomiędzy podmiotami kultury (sieciowanie).

4.2.3. Poprawa otwartości instytucji kultury na różne potrzeby osób, w tym rodzin z dziećmi, osób z niepełnosprawnościami, seniorów.

4.2.4. Zwiększanie różnorodności oferty instytucji kultury i wprowadzanie propozycji interdyscyplinarnych, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych rozwiązań technologicznych, w celu podnoszenia dostępności i atrakcyjności oferty.

4.2.5. Wspieranie aktywności twórców i animatorów kultury w łączności z odbiorcami.

4.2.6. Wsparcie rozwoju kadr kultury, w tym animatorów kultury, menadżerów kultury i osób zajmujących się działalnością naukowo-badawczą w instytucjach kultury.

4.2.7. Wzmocnienie kooperacji podmiotów działających w obszarze kultury z podmiotami przemysłów kreatywnych.

4.2.8. Optymalizacja mechanizmów zarządzania podmiotami działającymi w obszarze kultury i dziedzictwa.

4.3. Wzmocnienie edukacji kulturalnej:

4.3.1. Rozwijanie programów edukacji kulturalnej, ukierunkowanych na zróżnicowane grupy odbiorców, wspierających kształtowanie potrzeb i postaw oraz umożliwiających świadome i aktywne uczestnictwo w kulturze.

4.3.2. Stymulowanie współpracy podmiotów sektora edukacji i kultury dla realizacji programów i propozycji kulturalnych rozwijających umiejętności uniwersalne, w szczególności kompetencje kreatywne dzieci i młodzieży.

4.3.3. Wspomaganie lokalnych inicjatyw i form twórczego uczestnictwa w przedsięwzięciach kulturalnych.

4.3.4. Stymulowanie międzypokoleniowej wymiany wartości kulturowych poprzez różnorodne inicjatywy społeczne.

4.4. Zachowanie i budowa tożsamości mieszkańców w oparciu o potencjał innowacyjny i tradycję:

4.4.1. Kreowanie i organizowanie wydarzeń kulturalnych służących pielęgnowaniu polskości oraz rozwojowi i kształtowaniu świadomości narodowej i regionalnej mieszkańców.

4.4.2. Koordynacja i wsparcie marketingowe wydarzeń kulturalnych inicjowanych przez społeczności i instytucje lokalne.

4.4.3. Ożywianie potencjałów drzemących w społecznościach lokalnych, w tym na terenach peryferyjnych, np. górskich, poprzez inicjatywy kulturalne, m.in. organizowanie muzeów domowych i ekomuzeów.”

Obszar – GOSPODARKA

Główne kierunki działań:

„3.1. Turystyka miejska i kulturowa:

3.1.1. Tworzenie kompleksowej oferty turystycznej w oparciu o marki regionalne i terytorialne – pakietowanie i sieciowanie.

3.1.2. Rozszerzenie oferty turystycznej o usługi towarzyszące.

3.1.3. Poprawa jakości ofertowanych usług turystycznych (społeczna certyfikacja i znak jakości).

3.1.4. Wzmocnienie istniejących produktów oraz potencjału oferty pielgrzymkowej.

3.1.5. Wsparcie i promocja rozwiązań przyjaznych dla środowiska.

3.2. Sport i rekreacja:

3.2.1. Rozwój infrastruktury sportowej i turystycznej, w tym na potrzeby turystyki rowerowej, górskiej i wodnej.

3.2.2. Wsparcie infrastruktury towarzyszącej na szlakach rowerowych i górskich oraz trasach turystycznych.

3.2.3. Ujednolicenie zasad tworzenia i udostępniania szlaków rowerowych i turystycznych.

3.2.4. Stworzenie oferty specjalistycznej, opartej o turystykę aktywną oraz rozwój zainteresowań i umiejętności.

3.2.5. Wsparcie i rozwój miejsc aktywnego spędzania czasu (np. parki, kąpieliska, siłownie na wolnym powietrzu, skateparki, tory pumptrackowe, tężnie, punkty widokowe i biwakowe, miejsca obsługi turystów).

3.3. Turystyka biznesowa:

3.3.1. Utworzenie instytucji zajmującej się pozyskiwaniem i obsługą kongresów oraz inwestycji turystycznych.

3.3.2. Zaproponowanie nowoczesnej oferty turystyki biznesowej.

3.3.3. Wzmocnienie wizerunku Małopolski jako destynacji przemysłu spotkań.

3.3.4. Organizacja wydarzeń sportowych, kulturalnych i biznesowych najwyższej rangi.

3.4. Turystyka zdrowotna:

3.4.1. Podniesienie jakości usług w małopolskich uzdrowiskach.

3.4.2. Rozwój kompleksowej oferty sprzedażowej w oparciu o zabiegi uzdrowiskowe, spa i wellness.

3.4.3. Rozwój oferty turystycznej w oparciu o występujące złoża wód geotermalnych i mineralnych.

3.4.4. Rozbudowa oferty typu slow tourism, eko i agroturystyki.

3.5. Zintegrowany system współpracy, promocji, informacji i zarządzania w turystyce:

3.5.1. Zainicjowanie forum środowisk turystycznych.

3.5.2. Promocja „dobrych praktyk” w turystyce.

3.5.3. Promocja partnerstwa publiczno-prywatnego w turystyce.

3.5.4. Tworzenie warunków dla współpracy i wymiany doświadczeń przez przedsiębiorców.

3.5.5. Stworzenie otoczenia prawnego, organizacyjnego i finansowego dla funkcjonowania Regionalnych i Lokalnych Organizacji Turystycznych w województwie.

3.5.6. Wspieranie rozwoju kadr dla turystyki.

3.5.7. Intensyfikacja cyfryzacji oferty turystycznej.

3.5.8. Wprowadzanie nowych funkcji i rozwój systemu informacji turystycznej.”

Obszar – ZARZĄDZANIE STRATEGICZNE ROZWOJEM WOJEWÓDZTWA (Promocja Małopolski).

Główne kierunki działań:

„3.1. Integrowanie i zapewnienie spójności działań promocyjnych prowadzonych w regionie.

3.2. Inicjowanie, koordynacja i wspieranie strategicznych projektów promocyjnych w regionie.

3.3. Utrwalanie więzi społecznych i rozwój działań partycypacyjnych, z włączeniem społeczności lokalnych, na rzecz zachowania dobrego imienia Małopolski i Polski w świecie.

3.4. Wzmocnienie tożsamości Małopolski w powiązaniu z ożywieniem edukacji kulturowej, jako reakcja na zgłaszane inicjatywy lokalne.

3.5. Budowanie marki Małopolski łączącej tradycje i innowacje, z uwzględnieniem aktualnych trendów w marketingu.

3.6. Monitoring i okresowe badania marki regionu w kontekście efektywności prowadzonych działań.”

Obszar ROZWÓJ ZRÓWNOWAŻONY TERYTORIALNIE (Rozwój obszarów wiejskich)

Główne kierunki działań:

„3.1. Rozwój obszarów wiejskich w oparciu o endogeniczne potencjały:

3.1.1. Wzmacnianie integracji społeczności wiejskich.

3.1.2. Dbanie o lokalne tradycje.

3.1.3. Podtrzymywanie tożsamości kulturowej.

3.1.4. Ożywianie potencjałów drzemących w społecznościach lokalnych poprzez inicjatywy kulturalne, w szczególności na terenach peryferyjnych.

3.1.5. Promocja produktów regionalnych.

3.1.6. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego na obszarach wiejskich.

3.3. Wzmacnianie współpracy ponadlokalnej, w tym działalności NGO i Lokalnych Grup Działania na obszarach wiejskich.

3.5. Rozwój obszarów górskich w oparciu o endogeniczne potencjały:

3.5.1. Rozwój infrastruktury, kultury i turystyki na obszarach górskich.

3.6. Rozwój infrastruktury społecznej, turystycznej i rekreacyjnej w miejscowościach uzdrowiskowych, w tym wzmacnianie procesów rewitalizacji tych ośrodków.

3.7. Wzmacnianie procesów integracji obszarów przygranicznych.”

• Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego został przyjęty uchwałą nr XLVII/732/18 przez Zarząd Województwa Małopolskiego dnia 26 marca 2018 r.

Plan zagospodarowania przestrzennego jest podstawowym instrumentem regionalnej polityki przestrzennej, której kształtowanie i prowadzenie należy do zadań samorządu województwa. Podstawowym zadaniem planu jest określenie celów, zasad oraz kierunków gospodarowania przestrzenią województwa, stanowiące rozwinięcie długofalowej polityki regionalnej.

W tomie pierwszym (Uwarunkowania rozwoju przestrzennego), w podrozdziale Uwarunkowania kulturowe, zostały wskazane elementy, które miały wpływ na bogate dziedzictwo kulturowe tego regionu. Składają się na nie zarówno zabytki architektury, budownictwa, sztuki, archeologii (sfera materialna), ale także tradycje oraz zwyczaje (sfera niematerialna). Teren województwa małopolskiego jest bogaty w obiekty i zespoły zabytkowe. Zachowały się tu liczne przykłady architektury sakralnej, obiekty rezydencjonalne, obronne, mieszkalne, użyteczności publicznej, zabytki techniki, etnograficzne oraz układy przestrzenne miast, wsi i uzdrowisk.

Zgodnie z założeniami Planu, dziedzictwo kulturowe stanowić ma trwały element krajobrazu województwa małopolskiego. Wśród tematycznych celów wymienić można między innymi:

- ochronę i rewaloryzację zasobów dziedzictwa kulturowego dla podniesienia poziomu wiedzy, świadomości historycznej oraz edukacji społeczeństwa, a także możliwości ich wykorzystania;
- wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla ochrony tożsamości regionalnej oraz promocji województwa i jego rozwoju gospodarczego;
- kształtowanie harmonijnego krajobrazu poprzez prawidłowe kształtowanie struktur przestrzennych od skali urbanistycznej po rozwiązania architektoniczne.

• Strategia Rozwoju Powiatu Krakowskiego na lata 2021-2030 „Powiat Krakowski 2030”

Strategia Rozwoju Powiatu Krakowskiego na lata 2021-2030 „Powiat Krakowski 2030” została przyjęta chwałą nr XXV/291/2020 Rady Powiatu w Krakowie z dnia 25 listopada 2020 r.

To najważniejszy dokument planistyczny i strategiczny, w oparciu o który samorząd powiatowy realizuje obowiązek prowadzenia polityki rozwoju lokalnego. Strategia została opracowana w oparciu o perspektywę wizji naszej Małej Ojczyzny w 2030 roku, podkreślając jej specyfikę i wskazując na indywidualne rozwiązania, odpowiednie do charakterystyki obszaru, wyzwań i potrzeb. Wyznacza ona główne cele strategiczne rozwoju powiatu krakowskiego oraz przedstawia określone kierunki działań. Jest narzędziem do skutecznego zarządzania Powiatem z perspektywy wielopoziomowego rozwoju.

Wizja powiatu krakowskiego do 2030 roku w zakresie dziedzictwa kulturowego: Obszar rozwija się gospodarczo zgodnie z założeniami gospodarki niskoemisyjnej, a także dzięki zwiększeniu roli turystyki weekendowej, wykorzystując istniejące walory przyrodnicze i kulturowe. Zachowanie cennych wartości krajobrazowych powiatu jest możliwe dzięki wspólnym działaniom gmin w zakresie planowania przestrzeni.

Misja powiatu krakowskiego do 2030 roku: Powiat krakowski w 2030 roku to obszar rozwiniętej gospodarki i turystyki opartej na istniejących zasobach przyrodniczo-krajobrazowych i dziedzictwa kulturowego, gwarantujący swoim mieszkańcom wysoką jakość życia poprzez dostęp do infrastruktury i usług publicznych oraz pozbawione zanieczyszczeń środowisko.

W niniejszej strategii definiuje się podporządkowane wizji i misji cele strategiczne oraz odpowiadające im cele operacyjne oraz kierunki działań. Poniżej wskazano te, które mają związek z dziedzictwem kulturowym powiatu.

Cel strategiczny Kształcenie i rozwój społeczeństwa obywatelskiego powiatu krakowskiego.

Cel operacyjny: Kształtowanie warunków rozwoju kapitału społecznego.

Kierunki działań:

- Wzmacnianie poczucia tożsamości terytorialnej, kulturowej i społecznej powiatu krakowskiego.
- Organizowanie wydarzeń mających znaczenie dla rozwoju i upowszechniania kultury, sportu i nauki.

Cel operacyjny: Wspieranie i upowszechnianie działań w zakresie kultury oraz sportu.

Kierunki działań:

- Wspieranie przez powiat krakowski działalności kulturalnej prowadzonej przez organizacje społeczne, placówki oświatowe, gminne ośrodki kultury czy biblioteki.
- Organizacja imprez sportowych, rekreacyjnych i wydarzeń społeczno-kulturalnych na terenie powiatu krakowskiego.
- Ochrona dziedzictwa kulturowego, w tym ochrona i rewaloryzacja zabytków.
- Promocja dziedzictwa kulturowego powiatu krakowskiego np. poprzez działania edukacyjne w szkołach.
- Wspieranie działalności kulturalnej w zakresie dostosowania do stanu epidemii oraz innych sytuacji kryzysowych.
- Realizacja założeń „Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Krakowskiego na lata 2019-2022”

Cel strategiczny: Współpraca samorządowa i kształtowanie wizerunku powiatu krakowskiego.

Cel operacyjny: Spójna i skuteczna promocja powiatu krakowskiego jako atrakcyjnego miejsca zamieszkania, spędzania wolnego czasu i prowadzenia działalności gospodarczej.

Kierunki działań:

- Budowa i rozwój marki powiatu krakowskiego.
- Prowadzenie skutecznej polityki informacyjnej powiatu krakowskiego.
- Promocja i upowszechnienie folkloru, produktów lokalnych, walorów przyrodniczych, dziedzictwa kulturowego powiatu krakowskiego oraz wydarzeń kulturalnych i sportowych.
- Organizacja, przygotowanie i wdrożenie oferty kulturalnej dla mieszkańców powiatu krakowskiego.

Cel operacyjny: Rozwój potencjału turystycznego powiatu krakowskiego.

Kierunki działań:

- Wspieranie lub powierzanie realizacji zadań publicznych z zakresu turystyki podmiotom działającym w sferze pożytku publicznego.
- Opracowanie i wdrożenie spójnej oferty turystycznej powiatu krakowskiego.
- Promocja oferty turystycznej powiatu krakowskiego we współpracy międzysamorządowej oraz z partnerami społeczno-gospodarczymi.
- Rozbudowa infrastruktury rekreacyjnej oraz infrastruktury około turystycznej powiatu krakowskiego.
- Wsparcie i rozwój turystyki w oparciu o istniejącą infrastrukturę turystyczną, walory przyrodnicze i dziedzictwo kulturowe powiatu krakowskiego.
- Wykorzystanie istniejących zasobów przyrodniczych oraz dziedzictwa kulturowego powiatu krakowskiego w celu stworzenia atrakcyjnego produktu turystycznego.

- **Powiatowy plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych**

Powiatowy plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Powiatu Krakowskiego został opracowany w czerwcu 2005 r. Plan podlega corocznej aktualizacji w terminie do dnia 31 marca każdego roku, wg. stanu na dzień 31 grudnia roku poprzedniego. Dokument został opracowany zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. Zgodnie z przepisami Plan aktualizowany jest co roku.

Ochrona zabytków, na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających,

ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

• Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Krakowskiego na lata 2018-2021 z perspektywą na lata 2022-2025

Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Krakowskiego na lata 2018-2021 z perspektywą na lata 2022-2025 został przyjęty uchwałą nr IV/41/2018 Rady Powiatu w Krakowie z dnia 28 grudnia 2018 r.

Program ten jest kontynuacją poprzedniej Aktualizacji Programu Ochrony Środowiska dla Powiatu Krakowskiego na lata 2012-2015 z perspektywą na lata 2017-2020.

W Programie przedstawiono aktualny stan środowiska, określono hierarchię niezbędnych działań zmierzających do poprawy tego stanu, umożliwiającą koordynację decyzji administracyjnych oraz wybór decyzji inwestycyjnych podejmowanych przez różne podmioty i instytucje. Zakłada on ochronę i rozwój systemu obszarów chronionych, wspieranie edukacji prośrodowiskowej, powoływanie obszarów i obiektów chronionych, stały nadzór nad uciążliwością przemysłu, rozwój sieci szlaków turystycznych na terenach interesujących przyrodniczo. Z zadań z zakresu ochrony i utrzymania krajobrazu zaplanowano następujące cele i kierunki ochrony środowiska do 2025 roku:

Cel: Ochrona i zachowanie środowiska przyrodniczego.

1. Kierunek interwencji: Ochrona różnorodności biologicznej oraz zapewnienie ciągłości istnienia gatunków i stabilności ekosystemów poprzez zrównoważone użytkowanie jej elementów.

Działania:

- Ochrona miejsc i ciągów widokowych oraz dominant krajobrazowych na terenie Ojcowskiego Parku Narodowego, Parków Krajobrazowych i Obszarów NATURA 2000.
- Ochrona terenów położonych w bliskim sąsiedztwie (otulinie) Ojcowskiego Parku Narodowego, Parków Krajobrazowych i Obszarów NATURA 2000.
- Zachowanie i ochrona zasobów przyrodniczych w istniejących kompleksach leśnych.

2. Kierunek interwencji: Propagowanie idei ochrony przyrody poprzez wzmocnienie potencjału turystycznego na obszarach chronionych.

Działania:

- Objęcie ochroną prawną nowych obiektów i obszarów cennych przyrodniczo o znaczeniu regionalnym i lokalnym.
- Popularyzacja idei ochrony przyrody.
- Działania związane z upowszechnianiem turystyki na terenie gmin Powiatu Krakowskiego.
- Wzmocnienie roli rekreacyjnej zieleni.
- Rozwój sieci szlaków turystycznych i ścieżek dydaktycznych na terenach interesujących przyrodniczo.

3. Kierunek interwencji: Gromadzenie informacji o środowisku i poprawa procesu udostępniania informacji o środowisku.

Działanie:

- Opracowanie dokumentacji przyrodniczych istniejących i proponowanych form ochrony prawnej.

Tereny obejmujące powiat krakowski charakteryzują się zróżnicowaną budową geologiczną, klimatyczną, bogatą szatą roślinną i zwierzęcą, współtworząc wielowątkowy, wielowarstwowy krajobraz kulturowy, wymagający ochrony jako zasób dziedzictwa naturalnego powiatu, mający wpływ na kształtowanie warunków rozwoju dziedzictwa kulturowego na przestrzeni wieków.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie miasta i gminy

Poniżej omówiono obowiązujące dokumenty gminne, które dotyczą dziedzictwa kulturowego:

- **Gminny plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych**

Gminny plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych Miasta i Gminy Świątniki Górne został opracowany w 2005 r. Zgodnie z przepisami Plan aktualizowany jest co roku.

Plan został opracowany zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

Ochrona zabytków, na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

- **Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Świątniki Górne**

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Świątniki Górne zostało przyjęte uchwałą nr XXIX/235/2013 Rady Miejskiej w Świątnikach Górnych z dnia 29 stycznia 2013 r. w sprawie: uchwalenia Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Świątniki Górne.

Studium to podstawowy dokument planistyczny szczebla lokalnego, opisujący stan zagospodarowania przestrzeni oraz definiujący kierunki realizowania polityki przestrzennej gminy. Głównym celem Studium jest zapewnienie podstaw formalno-prawnych i merytorycznych do przygotowania realizacji inwestycji powodujących skutki przestrzenne w obszarze gminy poprzez: miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego (MPZP) dla określonych w studium obszarów oraz decyzje o warunkach zabudowy i zagospodarowania (decyzje o WZiZ) wydawane w trybie rozprawy administracyjnej dla określonych w studium obszarów i sytuacji.

W Studium wskazano obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Dzięki bogatej historii regionu krakowskiego również gmina Świątniki Górne dysponuje ciekawymi i cennymi zabytkami stanowiącymi dziedzictwo kulturowe regionu oraz dające świadectwo jego historii. Przy sporządzaniu planów miejscowych należy w nich ustalić zasady mające na celu ochronę dziedzictwa kulturowego i zabytków uwzględniające w szczególności ochronę na terenie gminy obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków i do gminnej ewidencji zabytków.

Na terenie gminy występują obszary objęte ochroną konserwatorską A obejmujące układy o wybitnych wartościach zabytkowych oraz obszary krajobrazu naturalnego i kulturowego o znacznych walorach krajobrazowych. W strefie ochrony konserwatorskiej A wprowadza się:

- nakaz konserwacji, rewaloryzacji założeń lub ich elementów, względnie nie pogarszania istniejącego stanu obiektów,
- nakaz dostosowania nowych elementów przestrzennych do historycznej kompozycji urbanistycznej, do skali, gabarytów, formy, podziałów architektonicznych, wzajemnych proporcji powierzchni murów, otworów i dachów obiektów, a także w zakresie doboru materiałów budowlanych,
- zakaz lokalizacji wolnostojących urządzeń reklamowych.

W strefie częściowej ochrony konserwatorskiej B znajduje się wyburzony zespół dworski w Rzeszotarach wraz z dawnym założeniem parkowym.

Ponadto w gminie znajduje się strefa ochronny ekspozycji krajobrazowej E wyznaczona w celu ochrony prawidłowej ekspozycji terenów szczególnie cennych pod względem krajobrazowym. Strefa E

obejmuje ochroną otwarte tereny zielone we wschodniej części gminy, przy drodze prowadzącej w kierunku Mogilan, w miejscu otwarcia widokowego na panoramę Karpat Zachodnich. W strefie ochrony ekspozycji krajobrazowej E ustala się nakaz zachowania ładu przestrzennego, poprzez:

- ochronę widoków dominant architektonicznych i krajobrazowych,
- ochronę punktów widokowych,
- zakaz lokalizacji obiektów kubaturowych,
- zakaz lokalizacji nośników reklamowych.

W granicach gminy występują stanowiska archeologiczne, znajdujące się w ewidencji stanowisk archeologicznych Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków oraz obiekty wpisane do rejestru i ewidencji zabytków, chronione na mocy przepisów odrębnych w tym zakresie.

Wszelkie działania inwestycyjne w obrębie działek, na których znajdują się obiekty wpisane do rejestru i ewidencji zabytków oraz tereny stanowisk archeologicznych wymagają postępowania zgodnie z obowiązującymi przepisami odrębnymi, odnoszącymi się do obszarów i obiektów objętych ochroną konserwatorską.

• Zintegrowaną Strategią Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego „Blisko Krakowa”

Zintegrowana Strategia Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego „Blisko Krakowa” została przyjęta Uchwałą Nr V/41/2015 Rady Miejskiej w Świątnikach Górnych z dnia 31 marca 2015 r.

Strategia jest dokumentem planistycznym wyznaczającym najważniejsze obszary, cele, kierunki rozwoju i zadania, a także metody weryfikacji osiąganych rezultatów polityki rozwoju, prowadzonej w przestrzeni obszaru funkcjonalnego, tworzonego przez pięć gmin powiatu krakowskiego: Czernichów, Liszki, Mogilany, Skawinę, Świątniki Górne. Strategia stanowi narzędzie wspierania pozytywnych zmian społeczno-gospodarczych w całej przestrzeni obszaru funkcjonalnego oraz niwelowania barier rozwojowych.

Wyznaczona wizja: W 2020 roku obszar funkcjonalny „Blisko Krakowa” w pełni korzysta ze swojego położenia, wysokiej dostępności komunikacyjnej oraz walorów środowiskowych i kulturowych. Dzięki zaangażowaniu władz oraz przedsiębiorczości i innowacyjności mieszkańców, rozwinęły się konkurencyjne sektory gospodarki opartej na wiedzy oraz przemysły czasu wolnego. Nowoczesne, partnerskie zarządzanie sprawami publicznymi, bazujące na aktywności obywatelskiej i partycypacji społecznej, zapewnia odpowiedni standard życia mieszkańców i dostęp do usług publicznych wysokiej jakości.

Wyznaczona misja: Chcemy, aby obszar funkcjonalny „Blisko Krakowa” stał się miejscem efektywnej współpracy społecznej i międzyinstytucjonalnej, stwarzającym atrakcyjne warunki mieszkańcom, inwestorom oraz gościom odwiedzającym jego tereny, poprzez świadome wykorzystanie położenia w sąsiedztwie miasta Krakowa, unikatowych zasobów lokalnego dziedzictwa oraz rozwój innowacyjnej gospodarki opartej na wiedzy.

Z przyjętej wizji i misji rozwoju obszaru funkcjonalnego „Blisko Krakowa” w perspektywie 2020 roku wynika cel główny, który został określony w sposób następujący: Zrównoważony rozwój obszaru funkcjonalnego, zapewniający wysoką jakość życia mieszkańców, atrakcyjne warunki inwestowania i gospodarowania oraz spędzania czasu wolnego.

Cele operacyjne związane z dziedzictwem kulturowym:

- Rewitalizacja i zrównoważona komercjalizacja przestrzeni kulturowej obszaru funkcjonalnego.

Kierunki interwencji:

- Zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego na terenie obszaru funkcjonalnego i włączanie go w ofertę czasu wolnego.
- Zachowanie niematerialnego dziedzictwa kulturowego obszaru funkcjonalnego – wspieranie folkloru, sztuki ludowej, tradycji i rzemiosła.
- Zwiększanie rozpoznawalności miejsc atrakcyjnych przyrodniczo i kulturowo.
- Udostępnianie i promocja obszaru funkcjonalnego oraz oferty turystycznej i rekreacyjnej.

Programy/projekty strategiczne:

- Program odnowy i udostępniania obiektów zabytkowych na terenie całego obszaru funkcjonalnego.
- System dofinansowania dla właścicieli obiektów zabytkowych w zakresie ich renowacji – utworzenie podkrakowskiego centrum wspierania rewitalizacji zabytków.
- Gminne programy opieki nad zabytkami.
- Przeglądy, targi rzemiosł, jarmarki sztuki ludowej, cykliczne imprezy promujące niematerialne dziedzictwo kulturowe obszaru funkcjonalnego.
- System mecenatu kultury i sztuki ludowej.
- Inwentaryzacja zasobów kulturowych obszaru funkcjonalnego.
- Utworzenie szlaku tematycznego dziedzictwa lokalnego, udostępnienie obiektów, realizacja projektów kulturalnych i artystycznych o charakterze promocyjnym.
- Kreowanie wspólnej oferty turystycznej wykorzystującej zasoby różnorodności biologicznej oraz dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego obszaru funkcjonalnego, ze szczególnym uwzględnieniem rozwijania marki Skarby Blisko Krakowa.
- System promocji markowych produktów lokalnych.
- System spójnej promocji i upowszechniania spędzania czasu wolnego na terenach zielonych obszaru funkcjonalnego – włączenie oferty obszaru funkcjonalnego w sieć promocji turystyki miejskiej, kulturowej i biznesowej województwa małopolskiego.
- System edukacji artystycznej, kulturalnej i kulturowej na terenie obszaru funkcjonalnego.
- Wspólna oferta spędzania czasu wolnego dla mieszkańców.

Cel operacyjny: Kreowanie atrakcyjnych przestrzeni umożliwiających spędzanie czasu wolnego.

Kierunki interwencji:

- Rozwój stref aktywności turystycznej i rekreacyjnej na terenie obszaru funkcjonalnego.
- Rewitalizacja i zagospodarowanie centrów wsi i miast.

Programy/projekty strategiczne:

- Inwentaryzacja miejsc atrakcyjnych inwestycyjnie w zakresie budowania oferty spędzania czasu wolnego.
- Porządkowanie i zagospodarowanie nieużytków poprzez wprowadzenie aktywności kulturalnej i przestrzeni zielonych, sprzyjających rekreacji i wypoczynkowi.
- Programy rewitalizacji centrów wsi i miast.
- Plany rozwoju miejscowości.

Cel operacyjny: Wzmacnianie tożsamości lokalnej i spójności społecznej obszaru funkcjonalnego.

Kierunki interwencji:

- Wzmacnianie patriotyzmu oraz tożsamości lokalnej i regionalnej.

Programy/projekty strategiczne:

- Program współpracy w zakresie organizacji i promocji kultury lokalnej.
- Opracowanie materiałów merytorycznych i edukacyjnych dotyczących dziedzictwa obszaru funkcjonalnego.

• Strategia Rozwoju Gminy Świątniki Górne do 2030 roku

Strategia Rozwoju Gminy Świątniki Górne do 2030 roku została przyjęta Uchwałą Nr XXXIX/355/2021 Rady Miejskiej w Świątnikach Górnych z dnia 15 grudnia 2021 r.

Strategia to dokument strategiczny wyznaczający kierunki działań, które sukcesywnie powinny być wdrażane. Strategia jest dokumentem wyjściowym dla szeregu polityk rozwojowych poziomu lokalnego, w tym związanych z planowaniem przestrzennym, zagadnieniami społecznymi, promocją gminy, rewitalizacją. Jest dokumentem, który powinien być realizowany ponad podziałami politycznymi, angażując wszelkie możliwe zasoby i środki.

Priorytet 2.2. Rozwinięta oferta kulturalna, współtworzona przez mieszkańców

Gmina Świątniki Górne posiada dobrze rozwinięty wymiar instytucjonalny związany z kulturą. Jednocześnie gmina dążyć będzie do dalszej ewaluacji oferty kultury, kładąc nacisk na jej rozwijanie i tworzenie przy współpracy z mieszkańcami. Oferta kulturalna stanowi jeden z priorytetów integracji społecznej, budowy pozytywnego wizerunku gminy wśród mieszkańców, przywiązania mieszkańców do miejsca zamieszkania. Gmina wspólnie z instytucjami kultury prowadzić będzie aktywne działania z zakresu edukacji kulturalnej, w szczególności wśród dzieci i młodzieży. Dążyć będzie do lepszego wykorzystania swoich atutów i zasobów dziedzictwa kulturowego, wyróżniającą ją w przestrzeni otaczającej Kraków.

Kierunki działań wyznaczone w obszarze dziedzictwa kulturowego:

- Wspieranie działalności organizacji pozarządowych i społecznych działających w sferze kulturalnej.
- Rozwój i modernizacja infrastruktury społecznej, w tym obiektów kultury, bibliotek, obiektów integracji społecznej, obiektów OSP.
- Kształtowanie oferty kulturalnej przy współpracy instytucji publicznych oraz mieszkańców.
- Organizacja imprez sprzyjających integracji mieszkańców w oparciu o dziedzictwo kulturowe.
- Prowadzenie działań informacyjnych i promocyjnych w zakresie kultury, w tym edukacji kulturalnej.
- Przebudowa, renowacja, remonty, zachowanie obiektów dziedzictwa kulturowego
- Promocja lokalnego dziedzictwa kulturowego.
- Współpraca w zakresie kultury z Krakowem i innymi gminami Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego w celu zwiększenia dostępu i deklomracji kultury.

5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Miasta i Gminy Świątniki Górne ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu

5.2.1. Charakterystyka miasta i gminy

• POŁOŻENIE GEOGRAFICZNE

Gmina miejsko-wiejska Świątniki Górne położona jest w województwie małopolskim, w powiecie krakowskim. Sąsiaduje z gminami: Kraków, Mogilany, Siepraw i Wieliczka. W skład gminy wchodzi 5 miejscowości – miasto Świątniki Górne, stanowiące siedzibę władz gminnych oraz cztery wsie: Ochojno, Olszowice, Rzeszotary i Wrząsowice.

Świątniki Górne uzyskały status miasta 1 stycznia 1997 r. Gmina jest częścią makrostruktury gospodarczej regionu, w której pełni szczególną rolę w odniesieniu do Krakowa. Rola zaplecza mieszkaniowego gminy rośnie od ponad 20 lat, co jest skutkiem dogodnych połączeń komunikacyjnych z Krakowem oraz znacznych walorów klimatycznych i krajobrazowych terenów gminy. Świątniki Górne wchodzi w skład strefy podmiejskiej Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego.

Świątniki Górne to lokalny ośrodek usługowy, z rozwijającym się drobnym przemysłem metalowym. W historii znane były jako ośrodek rzemiosła ślusarskiego (kłodki, artystyczne wyroby ślusarskie). Do gminy należała wieś Zbydniowice, która w 1986 r. została włączona w granice administracyjne miasta Krakowa (obecnie dzielnica Swoszowice).

• ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE

Położenie Miasta i Gminy Świątniki Górne wpływa na jej wysokie walory krajobrazowe. Usytuowana jest na tzw. Płaskowyżu Świątnickim, który jest częścią Pogórza Wielickiego (mezoregion) charakteryzującego się znacznym zróżnicowaniem rzeźby terenu. Jest ono wykształcone w postaci dwóch równoleżnikowych ciągów spłaszczonych garbów, których wierzchołki znajdują się na wysokości 300-400 m n.p.m. Garby te są oddzielone płaskodennymi dolinami o szerokości do 1000 m. Północny ciąg wzniesień tworzą garby: Mogilan,

Świątnik Górnych i Biskupic. Południowy ciąg najwyższych wzniesień – należy do pasma pogórzy wysokich, w których góruje Barnasiówka.

Wymienione obszary charakteryzują wspólne cechy ukształtowania i krajobrazu; są to tereny wyniesień przecięte zagłębieniami z płynącymi w nich potokami, o urozmaiconym pokryciu terenu – w postaci zespołów lasów i zadrzewień, występujących w większości na niżej położonych zboczach i stokach, często w obszarach źródłiskowych rzek i potoków.

Najbardziej charakterystyczne procesy kształtujące rzeźbę tych terenów to: wietrzenie chemiczne, spłukiwanie, ługowanie, osuwanie, osiadanie, akumulacja rzeczna i działalność człowieka. Procesy te zaznaczają się szczególnie na gruntach rolnych, zajmujących znaczną powierzchnię obszaru.

Cały region wykazuje podobieństwa w zakresie ukształtowania struktury przestrzennej, w której zaznaczają się tendencje do kształtowania podstawowych układów zabudowy mieszkalno-usługowej, koncentrujących się głównie wzdłuż dróg łączących zespoły osadnicze, na wierzchołkach wzniesień i garbów, niekiedy w dolinach rzek i potoków.

W regionie zaznacza się dość zróżnicowany układ hydrologiczny: garb Świątnik Górnych stanowi dział wodny zlewni Wilgi – od północy i Głogoczówki wraz ze Skawinką – od południa.

• WALORY PRZYRODNICZE I KRAJOBRAZOWE

Gminę charakteryzuje stosunkowo niski odsetek powierzchni lasów. Większa część lasów i zadrzewień koncentruje się w dolinach rzek i potoków oraz na stokach wzgórz Pogórza Wielickiego. Przeważają lasy mieszane, które pełnią funkcje ochronne: glebo- i wodochronne. Lasy występują w postaci rozdrobnionych powierzchni, głównie w wąwozach i dolinach wciosowych. Często są to typowe zbiorowiska lasów gradowych z grabem, lipą i jaworem oraz buczyny karpackiej. Stosunkowo niewielka jest ilość zadrzewień śródpolnych.

Krajobraz gminy charakteryzuje się przemieszaną strukturą. Cechuje ją mozaikowość użytków: lasów, pól uprawnych, łąk i pastwisk. Pod względem ukształtowania terenu gminę wyróżniają zalesione jary, wąwozy i doliny oraz pozbawione zalesień i zadrzewień garby i pasmowe wzniesienia. Osadnictwo zajmuje wzniesienia i garby, a wąskie doliny pokrywa zieleń wysoka. Sytuacja ta wytworzyła wiele wartościowych powiązań widokowych obszaru gminy z obszarami zewnętrznymi.

Krajobraz gminy nie został objęty prawnymi formami w postaci obszarów chronionego krajobrazu, czy parków krajobrazowych. Brak jest terenów o randze rezerwatów przyrody.

Do lokalnych wartości krajobrazu gminy zaliczyć można:

- dolinę rzeki Wilgi jej dopływów,
- zespoły leśne Rzeszotar, Ochojna i Świątnik Górnych,
- park dworski we Wrząsowicach z okazami starodrzewu – pomnikami przyrody nieożywionej,
- wzniesienia kulturowo-krajobrazowe o charakterze dominant w Świątnikach Górnych, Rzeszotarach, Wrząsowicach i Ochojnie.

5.2.2. Zarys historii obszaru miasta i gminy

Tereny powiatu krakowskiego, na którego obszarze leży obecna gmina Świątniki Górne, penetrowane były przez człowieka od okresu górnego paleolitu (około 40-35 tys. lat temu). W okresie neolitu ok. 4 tys. lat p.n.e. nastąpiło przejście na osiadły tryb życia, związane z rozwojem rolnictwa i hodowli zwierzęcej. W epoce brązu rozwinęły się kolejno kultury: unietycka, trzciniecka, przedłużycka i łużycka, pojawiły się również pierwsze osady obronne. Kulturę łużycką zastąpiła kultura lateńska, zapoczątkowana przez Celtów przybyłych w IV w. p.n.e. Słowianie pojawili się tu w pocz. 2 poł. V w. We wczesnym średniowieczu tereny Krakowa i okolic zasiedlało plemię Wiślan. Silne administracyjnie, z prężnie rozwijającym się osadnictwem i gospodarką,

było przedmiotem zainteresowania królestwa czeskiego. Ale tereny te włączył do swego budującego się państwa Mieszko I, a już w 1000 r. ustanowiono w Krakowie biskupstwo.

Po okresie rozbicia dzielnicowego, nastąpił długi czas intensywnego rozwoju ziemi krakowskiej. W szybkim tempie rozwijało się tu osadnictwo, handel oraz działalność usługowa, w Krakowie skupiało się życie polityczne, administracyjne i społeczne. Apogeum rozwoju w epoce Piastów obszar dzisiejszego powiatu krakowskiego przeżywał za panowania króla Kazimierza Wielkiego. Najprężniejszy jego rozwój nastąpił w okresie panowania dynastii Jagiellonów. Polska należała wówczas do potęg politycznych w ówczesnej Europie, co miało znaczący wpływ na budownictwo, architekturę i sztukę.

Rzeczpospolita Szlachecka była okresem spowolnienia rozwoju, spowodowanym m.in. decyzją króla Zygmunta III Wazy o przeniesieniu stolicy z Krakowa do Warszawy.

W wyniku I rozbioru od Polski południowa część powiatu krakowskiego – ze Świątnikami Górnymi i Skawiną – włączona została do Cesarstwa Austro-Węgier i taki stan trwał do 1918 r. Zakończenie I Wojny Światowej i podpisanie traktatu w Wersalu w 1919 r. usankcjonowało nowy porządek polityczny i administracyjny w Europie, w tym powstanie niepodległej Rzeczypospolitej w granicach generalnie przedrozbiorowych. Przyczyniło się to do scalenia administracyjnego terenów dzisiejszego powiatu krakowskiego.

Po wybuchu II wojny światowej tereny obecnego powiatu krakowskiego zostały włączone do Generalnej Guberni ze stolicą w Krakowie. Działania wojenne nie spowodowały znaczących zniszczeń, choć skutecznie przyczyniły się do trwałej likwidacji dużych grup społecznych, narodowych i etnicznych w wielu miejscach powiatu.

• HISTORIA MIEJSCOWOŚCI

Świątniki Górne – w dziejach Świątnik Górnych można wyróżnić dwa główne wątki, które towarzyszą miejscowości przez cały okres jej istnienia i funkcjonowania. Pierwszym jest działalność rzemieślniczo-ślusarska, natomiast drugim równie istotnym zagadnieniem jest spoczywający przez stulecia na mieszkańcach obowiązek posługi w krakowskiej Katedrze na Wawelu. Legendarne początki posługi w Katedrze wawelskiej związane są z Królową Jadwigą. Zgodnie z tą opowieścią w 1384 r., kiedy Jadwiga wraz z orszakiem zmierzała w kierunku Krakowa tzw. traktem tatrzańskim z Węgier, zatrzymała się w osadzie, która jeszcze wtedy nie posiadała nazwy. Stąd właśnie po raz pierwszy ujrzała Kraków. Królowna wyraziła chęć przenocowania w osadzie, którą określiła jako „górkę”. Pamiętając o gościnności prostych ludzi wyjednała u biskupa krakowskiego Jana Radlicy, by po wsze czasy mieszkańcy wsi Górki otrzymali przywilej obsługi Katedry krakowskiej. Najstarsza znana źródłowa wzmianka pochodzi ze zbioru „Antiquissimi libri iudiciales terrae Cracouiensis”, gdzie ówczesna osada występuje w 1389 r. pod nazwą „Swatnik”. W „Liber Beneficiorum dioecesis Cracoviensis” Jana Długosza osada występuje pod nazwą „Gorki”. Współczesne badanie historii powstania Kapituły Krakowskiej jednoznacznie wskazują, że Świątniki Górne alias Górki istniały już pod koniec XI w.¹

Na przełomie XVI i XVII w., z inicjatywy biskupów Jerzego Radziwiłła i Piotra Tylickiego, rozwinął się w Świątnikach Górnych przemysł zbrojeniowy. Wyrabiano broń palną (rusznice) i białą (szable, rapiery) oraz obronną (hełmy, tarcze, pancerze, karwasze). Wyrabiano także wielkie zamki drzwiowe, tabernakula i kłódki na użytek kościołów i dworów. Rozkwit rzemiosła nastąpił w XVII w. W poł. XVIII w. pracowało tu 40 majstrów, rzemiosłem trudniła się większość mieszkańców wsi. Upadek produkcji wyrobów płatnerskich nastąpił w końcu XVIII w., zaś w XIX w. rozwinęła się produkcja małych zamków i kłódek, które sprzedawano na jarmarkach i targach oraz w krajach bałkańskich. Z inicjatywy dra Weigla w 1889 r. uruchomiono w szkole ślusarskiej kurs przemysłu artystycznego i ślusarstwa budowlanego. Produkowano w niej wyroby użytkowo-zdobnicze: kraty, okucia,

¹ M. D. Kowalski, Uposażenie krakowskiej kapituły katedralnej w średniowieczu, Kraków 2000

kinkiety, zamki itp. Obecnie w zabytkowym budynku znajduje się Szkoła Podstawowa im. Adama Mickiewicza, Szkoła Muzyczna I stopnia oraz Muzeum Ślusarstwa im. Marcina Mikuły.

Pierwszy, drewniany kościół w Świątnikach Górnych wzniesiono w latach 1590-1610, następny w 1767 r., parafia erygowana została w 1845 r., natomiast obecny Kościół wzniesiono w latach 1846-1858, konsekrowano w 1864 r. pod wezwaniem św. Stanisława Biskupa. Szkoła Ludowa podjęła nauczanie w 1865 r. W 1889 r. wybuchł pożar, który zniszczył 60 domów. W latach 1888-1935 działała spółka ślusarska, zrzeszająca około 150 ślusarzy. W 1950 r. założono spółdzielnię pracy rzemieślniczej, zaś w 1956 r. wybudowano nową fabrykę. Świątniki Górne uzyskały status miasta 1 stycznia 1997 r. Od 2014 r. patronką Świątnik Górnych jest św. Jadwiga Królowa.

Od 2017 r. gmina posiada znak graficzny (logotyp), który ściśle nawiązuje do historii Świątnik Górnych, związanej z płatnerstwem i rzemiosłem ślusarskim. Przedstawia on „skrzydłatego jeźdźcę” husarii.

Ochojno – założenie wsi datuje się na wczesne średniowiecze. Powstała na obszarze Puszczy Karpackiej zwanej Czarnym Lasem. Po raz pierwszy wzmiankowana przez Jana Długosza w Liber Beneficiorum (1440-1480) pod nazwą Ochońia. W 1629 r. miejscowość Othinin była własnością Joannisa Panka. We wsi było wówczas 11 zagród z rolą, 3 zagrody bez roli, 4 komorników bez bydła. Rodzina Panków, jako właściciele wsi Ochoin, wzmiankowana jest jeszcze w 1680 r. i w 1671 r. (Ochojno) – dzierżawcą był wówczas Stanisław Korzyb. W 1826 r. Ochojno Górne liczyło 477 mieszkańców, Ochojno Dolne – 296. Wieś była własnością kolejno: Żydowskich, Wołowskich i Bzowskich, w końcu Czernowieckich (zapewne Żarnowieckich).

Olszowice – wieś lokowana w 2 poł. XIII w., wzmiankowana w Liber Beneficiorum, jako własność Olszowskiego de Koszna herbu Rawicz – do pocz. XIV w. (płyty nagrobne w kościele w Sieprawiu). Liczyła wówczas 10 łanów kmiecych, 1 łan szlachecki i dawała 3 fertony dziesięciny prebendzie Gorzowskiej w Krakowie. W 1629 r. była własnością Matjasza Olszowskiego. W 1680 r. nadal była własnością rodziny Olszowskich. Ok. 1880 r. większa posiadłość we wsi należała do J. i T. Mieszkowskich.

Rzeszotary – powstały w XI w., jako osada służebna kasztelanii krakowskiej, w dokumentach po raz pierwszy wzmiankowane są w 1381 r. W 1422 r. Rzeszotari przeniesione zostały przez króla Władysława Jagiełłę z prawa polskiego na średzkie. Wieś należała wówczas do wdowy Jadwigi i jej synów Franciszka i Jana, właścicieli Jawszyc i Łaszowa lub Łazowa (Lasschow). Jadwiga była córką Mirosława z Gdowa, żoną Włocha Jana Bonaiunta, podżupnika i żupnika wielickiego (do 1417 r.), prawdopodobnie poprzedniego właściciela Rzeszotar.

W 1439 r. właściciel Rzeszotar Dolnych i Górnych Franciszek Junta z Jawszyc zastawił dobra mieszczaninowi krakowskiemu Maciejowi Puklerzowi, ławnikowi w latach 1431-1441. W 1442 r. Maciej Puklerz zapisał Rzeszotary na rzecz klasztoru Bożego Ciała na Kazimierzu w Krakowie, zaś Franciszek Junta 300 grzywien na wsi Rzeszotary. W 1581 r. wieś była własnością klasztoru Bożego Ciała w Krakowie, podobnie w 1629 i 1680 r. – klasztor miał tu 6 sadzawek.

Po 1785 r. wieś przeszła w ręce prywatne i prawdopodobnie wówczas wzniesiono dwór. W 1845 r. dziedzicem „Państwa Rzeszotary” był Feliks Żelechowski, wzmiankowany jeszcze w 1865 r., ok. 1870 r. – prawdopodobnie Jan Żelechowski. W 1889 r. właścicielką dworu była Bronisława Zawadzka, do której należała posiadłość o obszarze 116 morgów roli, 31 łąk, 6 pastwisk i 144 lasu. Druga, większa posiadłość liczyła 556 morgów roli, 80 łąk, 39 pastwisk i 20 lasu, dwór liczył 3 dymy i 29 mieszkańców.

Kolejnymi właścicielami majątku byli: Żyd Frydmann z Wieliczki (ok. 1903-1912), właściciel tartaku, cegielni i młyna w mieście, Brożek – do ok. 1914 r., potem Józef Cyzer, a ok. 1935 r. majątek kupili Anna z Żelechowskich i Tadeusz Oświęcimscy. Za dworem, na wzgórzu znajdował się folwark.

Wrząsowice – wieś wzmiankowana jako Wrzaszowicze (1447 r.), Wrzossowice (1469 r.), Wrzossowycze (1490 r.), Wroszowice w parafii Kosoczinie (1564 r.). W 1497 r. we Wrząsowicach istniał dwór. Jego dochody stanowiły folwarki, dwa młyny, karczma, a także ziemie uprawne, łąki, ogrody i sady.

Właścicielem osady w 1581 r. był Jan Wrzosowski, dzierżawcą – Krzepicki. W 1629 r. dziedzicem był Jan Siemieński. Przed 1635 r. Wrząsowice stały się uposażeniem bursy studentów prawa w Krakowie, w ramach fundacji ustanowionej przez księdza Stanisława Garwackiego, kanonika kapituły krakowskiej. Sytuacja nie zmienia się w 1680 r. Na przełomie XVIII/XIX w. Wrząsowice były majątkiem prywatnym. W 1847 r. jego właścicielem był baron Antoni Konopka, wzmiankowany jeszcze w 1865 r., zaś w końcu XIX w. – jego zięć Grabowski, który w 1893 r. sprzedał wieś Lucynie z Bukowskich (zm. 1923 r.) i Konstantynowi Wiszniewskiemu (zm. 1908 r.). W 1895 r. we wsi były dwa majątki. W latach 1912-1918 dzierżawcą podupadającego majątku był Czech – Darebniczek. Od 1923 r. dziedzicami byli Anna z Wiszniewskich (zm. 1950 r.) i jej mąż Jan Firlej Bielański (zm. 1931 r.). Dwór do dnia dzisiejszego jest własnością rodziny Bielańskich.

5.3. Krajobraz kulturowy i zabytki o najwyższym znaczeniu dla miasta i gminy

5.3.1. Dziedzictwo materialne

Krajobraz kulturowy Miasta i Gminy Świątniki Górne jest materialną spuścizną historii regionu. Ukształtowany został przez warunki naturalne i szereg wydarzeń historycznych oraz wielowiekowe funkcjonowanie w orbicie Krakowa.

I. HISTORYCZNE UKŁADY PRZESTRZENNE

Krajobraz wiejski gminy tworzą elementy przestrzeni ukształtowane przez przyrodę oraz wkomponowane w nią zabudowania. Cechuje go niewielka ingerencja człowieka oraz otwarta przestrzeń z mozaiką pól uprawnych i łąk, zamknięta często ścianą lasu. Nieodłączną częścią wiejskiego układu jest zieleń, której artystyczny wyraz często wynika z działalności mieszkańców.

• UKŁADY RURALISTYCZNE WSI

Krajobraz wiejski gminy jest zdefiniowany przez historyczne formy osadnicze. Region – w zakresie ukształtowania struktury przestrzennej nawiązuje do ukształtowania terenu. Zaznacza się tendencja do koncentracji podstawowych układów zabudowy mieszkalno-usługowej głównie wzdłuż dróg łączących zespoły osadnicze, na wierzchołkach wzniesień i garbów, niekiedy w dolinach rzek i potoków.

Przez Świątniki Górne przebiegał trakt łączący Kraków z Podhalem i Orawą. Jego początki sięgają XI w., a przebieg pokrywa się z przebiegiem dzisiejszej szosy Kraków-Orawa. Obecny układ drożny ukształtował się w oparciu o główną drogę wiodącą z Krakowa przez Mogilany, Świątniki Górne, Siepraw do Myślenic. Z nią od północy łączy się droga z Krakowa przez Ochojno, Rzeszotary (dawny trakt z XIV w.).

Pomimo lokalnych zmian, teren gminy zachował tradycyjny charakter krajobrazu kulturowego i przyrodniczego. Dyspozycja przestrzenna poszczególnych wsi pozostała na ogół niezmieniona i czytelna. Dla zachowania wartości krajobrazowych i kulturowych miejscowości w gminie, pełnej ochrony konserwatorskiej podlegają: historyczne układy osadnicze, historyczna sieć drożna, historyczna zasada zagospodarowania terenu, zespoły i obiekty zabytkowe uwzględnione w wykazach dla poszczególnych miejscowości, zieleń, cieki wodne i ukształtowanie terenu.

Świątniki Górne – miejscowość w układzie niwowym. Na planie katastralnym z 1847 r. widoczna jest bardzo wyraźna niwa domowa otoczona wieńcem 6 nieregularnych, wydzielonych niw uprawnych. Największy obszar zajmowały niwy na pld.-zach. i ptn.-zach., najmniejszy – niwy na ptn.-wsch. Koścem tego układu przestrzennego była sieć dróg, a zwłaszcza dwóch z nich: biegnący południkowo dawny trakt węgierski z Myślenic przez Siepraw oraz „droga komunikacyjna” ze Skawiny, przez Mogilany, Świątniki Górne do Wieliczki, biegnąca równoleżnikowo; obie obecnie wykorzystywane jako podstawowe połączenie z Krakowa via Mogilany. Oprócz tego wiele dróg polnych.

Mniej więcej w centrum niwy domowej, przy dawnym trakcie węgierskim, uplasowano niewielki rynek. Granicami niw biegły drogi kołowe i piesze prowadzące do wsi. Między domostwami istniały wąskie ulice lub przejścia zwane „zogatami”. Skoncentrowanie całego budownictwa mieszkalnego na jednej niwie domowej pociągało za sobą znaczne zagęszczenie budynków i nieregularność ich układu. Zagęszczone i chaotycznie rozmieszczone domy spowodowały, że obecnie nie można określić w sposób ścisły, z małymi wyjątkami, granic pomiędzy poszczególnymi dzielnicami wsi.

Obok środkowej części położonej wokół rynku czy „na wsi” wyróżniono jeszcze: Kosterka, Wąwóz, Dział, Zboiska, Gwoźnica. Jasno wyodrębnione są przysiółki: Wydarta, dawniej samodzielna osada położona o ok. 1,5 km na zachód od miasta oraz Madejki powstałe w 2 poł. XIX w. – w kierunku płd.-wsch.

Współczesny obraz układu gruntów nie odbiega daleko od sytuacji z 1847 r. Sieć dróg i rozcłonkowanie pól (dawne niwy) nie uległo zmianom. Dawny trakt węgierski został zastąpiony przez nową drogę. Zmiany, które się pojawiają to wychodzenie zabudowy poza obręb starej niwy mieszkalnej i rozcłonkowanie pól na mniejsze parcele. Miejscowość ma obecnie kształt wielodrożnicy bez planu, o urozmaiconej sieci drożnej oraz gęstej i chaotycznej zabudowie.

Ochojno – wieś położona jest w dorzeczu rzeki Wilgi, w paśmie Świątnickim. Składa się z części płn. – Ochojno Dolne i części płd.-wsch. – Ochojno Górne, rozdzielonych potokiem i wzgórzem. Wieś w układzie niwowym.

Rzeszotary – wieś położona na terenie pagórkowatym. Dzieli się na część górną i dolną, przez które przebiegają dwie drogi łączące się przed terenami podworskimi, znajdującymi się we wschodniej, najwyżej położonej części wsi. Pierwsze domostwa lokowano wokół dużego, okrągłego stawu – dzisiejsza ul. Górny Rynek w Rzeszotarach Górnych. Ten układ czytelny jest do chwili obecnej. Oprócz ludności polskiej osiadła tu grupa kolonistów niemieckich – do dziś istnieje przysiółek Szwaby (ul. Szlachecka).

Wrząsowice – wieś zlokalizowana na terenie pagórkowatym. Jest to wieś w układzie niwowym z zespołem dworskim w środkowej części wsi, na zboczu wzgórza.

Olszowice – wieś usytuowana w południowej części gminy, w zlewni potoku Kopanka z potokiem Sieprawka, dopływem Skawinki.

• ZESPOŁY REZYDENCJONALNE Z PARKAMI, ZESPOŁY FOLWARCZNE

Przez wiele stuleci zespół rezydencjonalny, rozumiany jako zespół zabudowań o cechach reprezentacyjnych, powiązanych przestrzennie i funkcjonalnie z układami zieleni komponowanej i zabudową gospodarczą (folwark), był najbardziej charakterystycznym elementem krajobrazu kulturowego. Zabiegi formalne stosowane w jego komponowaniu miały za zadanie podkreślić rangę rezydencji, jako ośrodka decyzyjnego dla najbliższego regionu. W wymiarze przestrzennym rezydencja stanowiła dominantę w krajobrazie, wyróżniała się skalą zabudowy, rozwiązaniami architektonicznymi czasem o dużych walorach artystycznych, obecnością komponowanego parku, czytelnymi powiązaniami z innymi ważnymi obiektami w okolicy, jak kościół, cmentarz sąsiednie majątki czy miejscowości. Idee te realizowano poprzez lokalizację rezydencji na wyniesieniach terenu, lub podkreślano jej obecność układami alejowymi. Szczególnie wyraźne było to w dobie baroku. Natomiast zespoły rezydencjonalne z przełomu XVIII i XIX w. oraz późniejsze budowane były na zasadzie tworzenia kompozycji płynnie wtopionej w krajobraz, inspirowanej dziełami malarskimi.

Już na początku XX w. rola rezydencji w krajobrazie zaczęła się zacierać – głównie za sprawą parcelacji i zubożenia ziemiaństwa. Do zniszczeń doprowadziły też II wojna światowa i powojenne przemiany ustrojowe. Częściej można mówić o reliktach krajobrazu rezydencjonalnego, które również należy objąć ochroną. Elementy historycznego krajobrazu rezydencjonalnego to:

- założenia dworsko-ogrodowe,
- zabudowa folwarczna lub jej relikty,
- relikty ogrodów użytkowych, sadów,
- infrastruktura drogowa powiązana z rezydencją, jej nawierzchnia, obsadzenia alejowe,
- elementy układu wodnego, w tym stawy hodowlane i ozdobne, kanały, rzeki, etc.,
- naturalne i sztuczne wzniesienia terenu, wykorzystywane kompozycyjnie w założeniach oraz jako punkty widokowe i elementy historycznych fortyfikacji powiązanych z rezydencją,
- kompleksy leśne włączone do kompozycji zespołu,
- powiązania i otwarcia widokowe z rezydencji na krajobraz oraz sposób eksponowania rezydencji w krajobrazie.

Na terenie Miasta i Gminy Świątniki Górne znajdują się tylko dwa zespoły dworskie:

Zespół dworski w Ochojnie z przełomu XIX/XX w. Zespół usytuowany w zachodniej części wsi, wśród zabudowy, po północnej stronie ul. Staropolskiej. Zachował się murowany dwór z 1890 r., obecnie częściowo przebudowany oraz niewielki, kolisty podjazd, a także wjazd na podwórze flankowany parą lip. Teren zespołu został rozparcelowany i współcześnie zabudowany budynkami mieszkalnymi i gospodarczymi. Teren dawnego zespołu objęty jest strefą A ochrony konserwatorskiej.

Dwór, zwrócony frontem na zachód, stanął w pobliżu miejsca pierwotnego dworu modrzewiowego z 2 połowy XVIII w., zwróconego na południe. W zespole – jak wynika z opisów, znajdowały się również: obora, chlew i stajnia, spichlerz, browar i gorzelnia, całość otoczona była parkanem.

Zespół dworski we Wrząsowicach z przełomu XVII/XVIII w., przebudowany w początkowym okresie XX w., aktualnie w posiadaniu rodziny Bielańskich. Znajduje się w środkowej części wsi. Widoczny z drogi prowadzącej do wsi i połączony z nią wąską drogą prowadzącą w płytkim jarze o długości ok. 160 m. W skład zespołu wchodzi: dwór drewniany z przełomu XVII i XVIII w. z murowanym skrzydłem z pocz. XX w., oficyna murowana z końca XIX w., dwa murowane budynki gospodarcze z końca XIX w. oraz park z XVIII-XIX w., a także kapliczka dworska z końca XIX w.

Według tradycji dwór zbudowany został na przełomie XVII i XVIII w. Na początku XIX w., na południe od dworu założono ogród włoski. Ok. 1914 r. zaprojektowano ogród i park przekształcono w krajobrazowy. Po płd. stronie dworu posadzono kasztanowiec, zaś drogę dojazdową obsadzono topolami i strzyżonym szpalerem grabów. Wykonawcą był Malawski – ogrodnik z Krakowa. W latach 20. XX w. założono sady. W 1923 r. właścicielami zostali Anna z Wiszniewskich i jej mąż Jan Firlej Bielański. Przed dworem od płd. założono szpaler róż, za nim sad. W płd.-zach. części sadu, przy alei dębowej powstała altana, zaś po płn. stronie dworu – wjazd z owalnym gazonem i kapliczka – w płn.-wsch. narożu ogrodu.

Z dawnego założenia zachowały się resztki parku krajobrazowego – od strony północnej, z kopcem widokowym i altaną oraz drugim kopcem na skraju tarasu – na zachód od dworu, z pozostałością kamiennej ławy i stołu. Obok, wzdłuż skarpy – ślady murów i wałów. Układ ogrodu kwaterowego od płd. został zatarty, w płd. części założenia zachował się sad z kilkoma starymi jabłoniąmi, otoczony od strony wschodniej i zachodniej starymi dębami. Od frontu – kolisty podjazd. W parku krajobrazowym zachował się starodrzew. Teren zespołu chroniony jest strefą A ochrony konserwatorskiej.

Na terenie wsi **Reszotary** istniało **założenie dworskie** z przełomu XVIII/XIX w., z parkiem, sadem i stawem oraz folwark w lesie, na południe od wzgórza za dworem. Do majątku należała też karczma i młyn. Po wojnie majątek został przejęty przez państwo, grunty rolne rozparcelowano, na części terenów powstała Rolnicza Spółdzielnia Produkcyjna, dwór został zasiedlony przez nowych mieszkańców. Przez lata zespół ulegał degradacji, dwór został rozebrany. Teren objęty jest strefą B pośredniej ochrony konserwatorskiej.

• INNE ZESPOŁY ZABUDOWY

Dom i ogród z nagrobkiem Urbanowiczów, ul. Podhalańska 14, Ochojno, z końca XIX w. i pocz. XX w. Jest to pierwszy murowany dom w Ochojnie, wybudowany ok. 1875 r. W budynku funkcjonuje obecnie galeria sztuki. Obiekt wpisany jest do rejestru zabytków (w gruntach własności dz. nr 614 – Jerzego Batko). Dom otoczony jest ogrodem; w ogrodzie – kamienny pomnik nagrobny z 1877 r. z rzeźbami świętych.

Zespół budynków szkoły ślusarskiej, ob. Zespół Szkół w Świątnikach Górnych, ul. Kazimierza Bruchnalskiego: szkoła i warsztat oraz murowane ogrodzenie. Budynek Cesarsko-Królewskiej Szkoły Ślusarskiej powstał w latach 1892-1895. W ogrodzeniu umieszczono bramę szkolną zdobioną splecionymi gałęziami róży i winorośli. Na dziedzińcu szkolnym stoi XIX-wieczna kowska prasa cierna, pamiątka po nieistniejących już warsztatach szkolnych.

• ZESPOŁY ZABUDOWY WIEJSKIEJ

Podstawową jednostką przestrzenną i gospodarczą zabudowy wiejskiej była i jest zagroda. Istotne znaczenie dla jej rozplanowania miała fizjografia terenu i istniejące układy drożne. W zwartej zabudowie starych centrów wsi dom mieszkalny najczęściej usytuowany był przy drodze lub placu, zwykle – jak wymagała tradycja – frontem ku południowej stronie. W skład większych zagród wchodziły, obok domu mieszkalnego, zabudowania gospodarcze: stodoła, stajnia, obora, spichlerz, lamus, itp. W większości przypadków zabudowa zagrody była znacznie skromniejsza i ograniczała się do dwóch lub trzech budynków. Stajnie, obory i lamusy miały zwykle wspólny dach z budynkami mieszkalnymi.

Na terenie gminy Świątniki Górne zachowało się kilka zagród, np.: w Rzeszotarach - ul. Generała Zygmunta Zielińskiego 2 i Stolarska 12 czy w Świątnikach Górnych - ul. Braci Leńczowskich 1, ul. Podgórska 1.

Zagroda przy ul. Podgórskiej w Świątnikach Górnych należąca do kupca i gospodarza Józefa Słomki, była największa we wsi – 2200 m². Gospodarstwo było ogrodzone sztachetami (ob. ogrodzenie betonowe), w części żywopłotem głogowym i posiadało dwie bramy wjazdowe. Rosły tu drzewa owocowe i ozdobne oraz krzewy, funkcjonował ogródek warzywny. Na terenie zagrody znajdował się drewniany budynek mieszkalny (z 1876 r.) nakryty dachem naczółkowym – istniejący do dzisiaj, murowana z cegieł stajnia i skład zboża – mury zachowały się do dzisiaj oraz drewniana wozownia i skład towarów. Gospodarz posiadał jeszcze stodołę – poza obszarem zabudowanym, ze względu na gęstą zabudowę.

II. ARCHITEKTURA I BUDOWNICTWO

Na terenie gminy Świątniki Górne do rejestru zabytków wpisane są jedynie dwa obiekty architektury:

Kościół pw. Św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Świątnikach Górnych – pierwszy kościół drewniany wzniesiono tu w latach 1590-1610. W 1767 r. powstała nowa świątynia drewniana. Obecny kościół murowany powstał w latach 1846-1858. Budynek remontowany był w latach 1925, 1982-1985 oraz 2002- 2009.

Neoromański kościół trójnawowy, z węższym, prosto zamkniętym prezbiterium z zakrystią od płu.- zach. i dwuwieżową fasadą. Korpus nawowy i prezbiterium nakryte osobnymi dachami trójsпадowymi, wieże – hełmami ostrosłupowymi. Nawy i prezbiterium przykryte przeszłami sklepienia żaglastego na gurtach spływających na czworoboczne filary. Budynek murowany, tynkowany, detal wypracowany w tynku. Ściany korpusu, przeprute smukłymi oknami zamkniętymi łukiem okrągłym, zwieńczone są pasem szerokiego taśmowego fryzu i profilowanym gzymsem. Środkowa część trójosiowej fasady zaakcentowana lizenami, na które nałożone półkolumny; w skrajnych częściach fasady – poziomo boniowane lizeny. Ponadto: łamany prostokątnie fryz kostkowy, trójkątny szczyt konturowany fryzem arkadkowym. W portalu prostokątnych drzwi głównych para półkolumn, dźwigających proste belkowanie i dwukondygnacyjny, trójkątny szczyt podcięty półkolistą arkadą o profilowanej archiwolcie. Otwory bocznych drzwi w szerokich, taśmowych opaskach zwieńczonych szczytami. Otwory okienne – w opaskach. W zwieńczeniu osi środkowej – nisza z figurą Chrystusa na konsoli.

Budynek mieszkalny nr 14, ul. Podhalańska w Ochojnie – ujęty w rejestrze zabytków wraz z ogrodem i nagrobkiem. Obiekt opisany powyżej.

Interesujące walory architektoniczne prezentują również inne budynki na terenie miasta i gminy:

Budynek Cesarsko-Królewskiej Szkoły Ślusarskiej, ob. Zespół Szkół – wzniesiony w latach 1892-1895 według projektu Józefa Starego. Założenie trójskrzydłowe na rzucie litery C. Frontowy gmach główny – dwukondygnacyjny, skrzydła jednokondygnacyjne zróżnicowane w wysokości, dachy czterospadowe. Ściany murowane z czerwonej cegły, detal wypracowany w tynku: profilowane obramienia okien parteru zamkniętych łukiem odcinkowym, z trapezowatym zwornikiem w kluczu i prostokątną płyciną nadokienną profilowaną wzdłuż krawędzi, obramienie drzwi, gzyms kordonowy, profilowane opaski prostokątnych okien piętra, poprzedzonych prostokątnymi płycinami podokiennymi, zwieńczonych odcinkami prostego gzymsu, profilowany gzyms koronujący. Arkadowy otwór drzwi ujęty jest parą pilastrów zwieńczonych wolutowymi konsolami dekorowanymi akantem i kampanullami, zwieńczony płyciną z trapezowatym zwornikiem. Na rogu budynku umieszczono kutego orła sztandarowego wykonanego w 1912 r. Jego pomysłodawcą i autorem (oraz kraty bramy) był pierwszy absolwent i późniejszy nauczyciel Szkoły Ślusarskiej – Stanisław Kwintowski.

W podziemiach szkoły znajduje się „Piwnica pod sekretną kłódką” – miejsce spotkań mieszkańców, gdzie organizowane są warsztaty historyczne, występy artystyczne i inne wydarzenia kulturalne. W budynku mieści się też Muzeum Ślusarstwa im. Marcina Mikuły.

Dwór w Ochojnie, ul. Staropolska 96-98 – wzniesiony w 1890 r., współcześnie zmodernizowany. Parterowy budynek na rzucie prostokąta, nakryty dwuspadowym dachem, z drewnianym gankiem na osi fasady i niższym aneksem w elewacji bocznej. W zmodyfikowanej elewacji zachowały się dwa okna zwieńczone odcinkami gzymsu wspartego na parach konsolek, z dekoracją roślinną poniżej.

Dwór we Wrzósowicach, ul. Dwór nr 1 – według tradycji dwór zbudowany w 2 poł. XVII w., obecny, drewniany i otynkowany budynek pochodzi z 4 ćw. XIX w., w 1875 r. powiększony został o salę balową i pomieszczenie dla orkiestry, w 1903 r. – rozbudowany o murowane skrzydło. Pod starszym budynkiem znajdują się dwie piwnice. Najstarsza część północna to budynek parterowy na rzucie prostokąta, nakryty trójsпадowym dachem z okapem wysuniętym na końcówkach krokwi i podpartym drewnianymi słupami – od frontu, obecnie od strony zachodniej i południowej zastąpionymi ceglаныmi przyporami. Budynek otynkowany. Od wschodu przylega doń prostopadle poprzeczy aneks – drewniany na murowanym cokole, tynkowany, nakryty dwuspadowo i na jego przedłużeniu – nieco wyższe, murowane, parterowe skrzydło nakryte dachem dwuspadowym. Zachowana stolarka okienna i drzwiowa.

III. ZABUDOWA WSI²

Liczna niegdyś drewniana tradycyjna zabudowa wsi stopniowo zanika. Typowy dom krakowski, funkcjonujący na terenie gminy Świątniki Górne, był wzniesiony z drewna, w konstrukcji zrębowej, z dachem cztero-, a później dwuspadowym, krytym słomą. Zrąb bielono wapnem z dodatkiem ultramaryny. Niekiedy chałupę malowano w poziome pasy, pokrywające mszenie zrębu. Belki użyte do konstrukcji bywały przeważnie tylko pobieżnie ociosywane toporem. Dopiero od 2 poł. XIX w. powszechnie stosowano obróbkę tartaczną. Od tego czasu już tylko najuboższe, najczęściej jednoizbowe budynki wznoszono z pobieżnie obrobionych okrągłaków.

W XIX w. w Świątnikach Górnych większość budynków to domy mieszkalne. Brak budynków gospodarczych wynikał z podstawowego zajęcia ludności – rzemiosła. Większość zabytkowej zabudowy to budynki drewniane, ustawione na fundamentach z rozstawionych po narożnikach budynku „kamieni węgielnych”. W przypadku dużej nierówności terenu, kamienie układano pod całą przyciesią. Ściany wznoszono w konstrukcji zrębowej „na węgiel” (przed 1914 r. pozostawiano nie obciążone końcówki belek).

² Czerwiński J., Świątnickie budynki z okresu od XVIII do początków XX wieku, Internet: <https://swiatniki.wordpress.com/2019/02/17/swiatnickie-budynki-z-okresu-od-xviii-do-poczatkow-xx-wieku/>

Domy były niewielkie, parterowe, na rzucie zbliżonym do kwadratu, nakryte dachami dwuspadowymi, rzadziej czterospadowymi, na konstrukcji krokwiowej. Dachy kryte były słomą lub gontami, a styk połaci dachowych pokryty był „kalenicą”, tj. polepą z gliny pomieszaną z plewami. Budowniczymi domów byli cieśle z Konar, Olszowic, Mogilan, Głoczowa, drewno sprowadzano z Pcimia lub Stróży.

W latach 1890-1920 do Świątnik Górnych sprowadzano gotowe domy z południowej części powiatu myślenickiego. Do 1918 r. w zabudowie charakterystyczne były: owalne odrzwia, małe okna bez futryn, piece tzw. „nalepy” lub „pod blachę” (w bogatszych domach) oraz polepa. Ogniotrwałe pokrycia dachów oraz szalowanie ścian zewnętrznych wprowadzono po 1918 r. Częściej także budowano domy murowane.

Występowały też domy „biednych kłódkarzy”. W najstarszej wersji składały się z jednej izby i sieni, zaś w 2 poł. XIX w. – z kuchni (piekarnia), izdebki (pszeniczna izba) i sieni, w której wydzielano rodzaj stajni lub chlewu. Nieco większe były domy „bogatszych kłódkarzy”. Najstarsza wersja składała się z kuchni, izby, sieni, stajni i komory (spichlerzyk). W 2 poł. XIX w. w miejsce stajni wprowadzono izbę.

Drewno do budowy ścian i konstrukcji domów sprowadzono z okolic Myślenic, deski, gonty, łaty, żerdzie nabywano w Sieprawiu. Większość domów pełniła funkcję mieszkalną, warsztatową i gospodarczą, a jedynie zamożniejsi posiadali oddzielne budynki gospodarcze. Budynki gospodarcze w zamożniejszych zagrodach stawiano nierzadko murowane z cegieł. Pokrycie dachowe stanowiły głównie papa, gont, rzadziej dachówka. Stajnie i stodoły kryto najczęściej słomą lub gontem, a nowsze budynki także papą i dachówką. Ściany domów na zewnątrz malowano farbą z wapnem, przeważnie na niebiesko, żółto lub zielono. Ściany budynków gospodarczych były albo w naturalnym kolorze drewna, albo bielone z pasami spoinowymi. Wewnętrzne ściany izb mieszkalnych bielono, a czasem także malowano w kolorze różowym, żółtym, zielonym, niebieskim, liliowym.

W Rzeszotarach w XIX w., rozpowszechniony był typ chałupy zamożnej – dwutraktowej z jednotraktową wozownią z boku i przelotową sienią.

Wśród budynków wiejskich ważne były budynki użyteczności publicznej. Z racji swojego usytuowania czy formy architektonicznej są elementami organizującymi i waloryzującymi przestrzeń. Są to budynki szkolne, świetlice, remizy, a także – rzadko zachowane dziś, budynki przemysłu wiejskiego: młyny, wiatraki, kuźnie, stolarnie i inne. Na terenie gminy Świątniki Górne zachowało się ich niewiele, np.:

– **kuźnia, ul. Jagiellońska w Ochojnie**, XVIII w. – przebudowana na pocz. XX w. – prosty, drewniany budynek nakryty dwuspadowo, z podcieniem na przedłużeniu dachu. Na drzwiach kuźni znajdują się, wypalone rozżarzonym prętem narzędzia wykonywane w kuźni. Budynek zachowany jest w złym stanie. Muzeum Etnograficzne w Warszawie wyprodukowało film zrealizowany przez K. Chojnackiego i P. Szackiego pt. „Kowale z Ochojna”, prezentujący pracę kowala tejże kuźni³.

– **poczta, obecnie budynek usługowy, ul. Franciszka Bielowicza 29, Świątniki Górne** – dwukondygnacyjny, murowany budynek wysoko podpiwniczony, nakryty dwuspadowym dachem, po modernizacji pozbawiony większych wartości zabytkowych.

– **szkoła, ul. św. Floriana 18 w Olszowicach** – murowany, parterowy budynek nakryty czterospadowym dachem, z niewielkim aneksem nakrytym pulpitowo, przyległym do zach. części pld. elewacji. Zmodernizowany.

IV. ZIELEŃ KOMPONOWANA

Obszary zieleni komponowanej to parki i ogrody, cmentarze czy szpalery i aleje przydrożne, a także ogrody. Założenia parkowe w większości powiązane są zespołami dworsko-folwarcznymi, tworząc wraz z nimi kompozycje architektoniczno-krajobrazowe, niejednokrotnie o unikalnej wartości. Na terenie gminy Świątniki

³ Film: Kowale z Ochojna, <https://www.youtube.com/watch?v=PcXjPWtzS6k>

Górne jest ich stosunkowo niewiele. Ich artystyczna i zabytkowa wartość jest bardzo zróżnicowana, ale tworzą one specyficzny krajobraz kulturowy mocno związany z regionem.

• PARK

Park dworski we Wrzósowicach z XVIII-XIX w. w zespole dworskim, przekształcony w początkowym okresie XX w. Zachował się starodrzew: jesion płaczący, czerwony dąb amerykański, jałowiec syberyjski, lipa w wieku ok. 300 lat, klon zwyczajny, jawor podwójny, dęby zwyczajne (6 sztuk), kasztan jadalny, sosny wejmutki (5 sztuk), kasztanowce zwyczajne, modrzewie, czarny orzech kaukaski i inne. Teren całego zespołu chroniony jest strefą A ochrony konserwatorskiej.

• CMENTARZE

Cmentarze stanowią ważny element krajobrazu kulturowego, są elementem dziedzictwa materialnego – opatrzone cennymi zabytkami sztuki sepulkralnej, z zachowanym układem alejek i ścieżek cmentarnych, w otoczeniu starodrzewu, a równocześnie odnoszą się do dziedzictwa niematerialnego – jako przestrzenie ukształtowane wg reguł kulturowych związanych z religią i tradycją grzebania zmarłych. Przechowując pamięć o minionych latach, stają się pomnikami historii. W tym kontekście dbałość o miejsca ostatniego spoczynku wydaje się rzeczą oczywistą, bez względu na charakter wyznaniowy cmentarza, czy podziały narodowościowo-społeczne. Obiekty te należy pielęgnować i eksponować w krajobrazie miejscowości, niezależnie od stanu zachowania – oznakować tablicami informacyjnymi.

Cmentarz parafialny w Świątnikach Górnych powstał w 1846 r. Założony na planie zbliżonym do kwadratu, podzielony dwiema prostokątnymi alejami, ujęty kamiennym ogrodzeniem z kwaterami metalowych prętów. W zabytkowej części cmentarza znajdują się groby duchownych związanych z parafią, sióstr Służebniczek i ojców Bonifratrów, nauczycieli świątnickich szkół oraz powstańców krakowskich z 1846 r. i styczniowych z 1863 r. Są tu mogiły legionistów, a także poległych w wojnie polsko-radzieckiej 1920 r. oraz żołnierzy I i II wojny światowej, również niemieckich, radzieckich (Własowców) – poległych podczas walk w styczniu 1945 r. – w bezimiennej mogile w płd. części cmentarza. Obok, na wsch. od cmentarza, przy Pomniku „Synom Tej Ziemi”, znajduje się obelisk upamiętniający 382. cmentarz wojenny Twierdzy Kraków oraz walki, które toczyły się na tym terenie w 1914 r.

Na cmentarzu zobaczyć można kilka pięknych przykładów metalowych krzyży, dzieł miejscowych mistrzów ślusarskich.

V. ZABYTKI RUCHOME

Zabytki ruchome to najczęściej elementy wyposażenia bądź wystroju budowli (głównie kościołów i rezydencji), posiadające cechy indywidualnych, niepowtarzalnych wytworów artystycznych lub rzemieślniczych. Należą do nich m.in.: rzeźby, płaskorzeźby, polichromie naścienne lub stropowe, mozaiki, sztukaterie i różnego rodzaju detal architektoniczny. Za zabytki ruchome uznaje się także obiekty małej architektury, wykazujące wysoki poziom warsztatu artystycznego lub rzemieślniczego, dokumentujący historyczne trendy, np.: rzeźby ogrodowe, pomniki, obeliski, słupy, krzyże i kapliczki przydrożne, nagrobki, a także np. piece czy kominki. Zabytkami ruchomymi są także, zgromadzone w kolekcjach muzealnych lub prywatnych, dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego, sztuki użytkowej, a także historyczne wytwory sztuki ludowej, instrumenty muzyczne, numizmaty, militaria i inne.

VI. WYPOSAŻENIE I WYSTRÓJ OBIEKTÓW ARCHITEKTONICZNYCH

Przeważająca większość zabytków ruchomych stanowi własność kościoła. Wyposażenie kościoła w Świątnikach Górnych liczy 95 pozycji, wśród których najcenniejsze są dwa barokowe ołtarze z czarnego, krzeszowickiego marmuru wykonane w pracowni Franciszka Placidiego (1710-1782) подарowane Świątnikom przez biskupa krakowskiego Jana Kardynała Puzyńę w 1905 r. W jednym z ołtarzy znajduje się późnogotycka Pieta kamienna.

Trzeci ołtarz, z czernionego dębu, podarował kościołowi Rektor Teologii Uniwersytetu Jagiellońskiego prof. Karol Teliga - wikariusz kapituły. W ołtarzu znajduje się krzyż hebanowy, a pasyjka i medaliony wykonane zostały z kości słoniowej.

Główny ołtarz wykonany został z drewna lipowego. Znajduje się w nim obraz przedstawiający św. Stanisława ze Szczepanowa pt. "Wskrzeszenie Piotrowina" namalowany ok. 1860 r. przez Walerego Eliasza-Radzikowskiego. W ołtarzu bocznym zachodnim znajduje się obraz Królowej Jadwigi namalowany przez mieszkańca Świątnik Górnych - Czesława Lenczowskiego, absolwenta Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie. Ponadto w prezbiterium znajduje się witraż św. Stanisława wg projektu Stanisława Różańskiego, ufundowany ok. 1930 r. przez Grono Nauczycielskie Szkoły Ślusarskiej.

Brama cesarsko-królewska, w ogrodzeniu szkoły, ul. Kazimierza Bruchnalskiego 35, Świątniki Górne, 1912 r., zaprojektowana i wykonana przez mistrza kowalskiego, nauczyciela Szkoły Ślusarskiej – Stanisława Kwintowskiego i jego uczniów. Brama neobarokowa, dwuskrzydłowa, złożona z wici roślinnych zakończonych kwiatami róży. Bramę wieńczy głowica z wyrastającymi gałązkami i liśćmi. Wykonana została metodą skuwania na gorąco. W 2014 r. została zakończona renowacja bramy⁴.

VII. OBIEKTY MAŁEJ ARCHITEKTURY

Są to obiekty nieruchome zaliczane do zabytków ruchomych – usytuowane na placach wiejskich i miejskich, cmentarzach przykościelnych i gminnych oraz przy drogach – elementy zagospodarowania terenu, takie jak: pomniki, rzeźby plenerowe, kapliczki przydrożne, pomniki nagrobne, krzyże pokutne, pompy uliczne i inne.

Na terenie gminy Świątniki Górne zwłaszcza kapliczki przydrożne stanowią istotny element krajobrazu, dokument historyczny i świadectwo duchowości mieszkańców, są dziełami z pogranicza sztuki elitarnej i ludowej.

Najstarsze to kapliczka św. Stanisława z 1794 r. i kapliczka Św. Floriana z końca XVIII w. – rzeźby prowincjonalnych artystów ustawione są na barokowych cokołach. Do tychże barokowych form nawiązują cokoły kapliczek z XIX w. w Świątnikach Górnych: kapliczka Pieta i kapliczka św. Piotra i Pawła. Późniejsze figury i kapliczki to dzieła rzemieślników – kamieniarzy, bądź artystów ludowych. Często obdarzone są wielkim urokiem i ekspresją. Ich obecność decyduje o swojskości i tożsamości krajobrazu wsi.

Świątniki Górne, kapliczka
św. Stanisława, 1794 r.
ul. św. Stanisława 59

Świątniki Górne, kapliczka
św. Floriana, k. XVIII w.
ul. Franciszka Bielowicza 1

Świątniki Górne,
kapliczka św. Piotra
i Pawła, 1830 r.
ul. Kazimierza
Bruchnalskiego 1/
ul. Krakowska.

Świątniki Górne, kapliczka
z Piety, 1815 r.
ul. Kazimierza Bruchnalskiego
k. 33

⁴Skarby blisko Krakowa, Internet <http://skarby.bliskokrakowa.pl/43-sbk-brama-szkola-slusarska> (dostęp 05.04.2024 r.)

Najbardziej wartościowe kapliczki, które wpisane są do rejestru zabytków ruchomych⁵:

Kapliczka św. Stanisława w Świątnikach Górnych z 1794 r., jedna z najstarszych figur przydrożnych w tych okolicach. Święty stoi w stroju biskupim w infule, z pastorałem w ręku, u jego stóp – Piotrowin powstający z grobu. Inskrypcja na tablicy fundacyjnej głosi: „data R.P. 1794 D. 27.X./odnowiono 98 R.P. 1900/ R.P.1984”.

Kapliczka św. Floriana w Świątnikach Górnych, ok. XVIII w., postawiona na miejscu pierwszego XVI-wiecznego kościółka na skrzyżowaniu dawnych królewskich traktów. Przedstawia wizerunek św. Floriana – patrona strażaków.

Kapliczka św. Piotra i Pawła w Świątnikach Górnych z 1830 r. Św. Piotr z kluczami – srebrnym i złotym, św. Paweł trzyma księgę i miecz. Na kapliczce umieszczono trzy napisy: jeden upamiętniający fundatorów oraz dwa na pamiątkę odnowień kapliczki (1862 r. i 1893 r.).

Kapliczka z Pietą w Świątnikach Górnych z 1815 r., na inskrypcji informacje o fundatorze kapliczki oraz datę jej powstania: „Kasper Synowciysk Fundator R.P. 1815”.

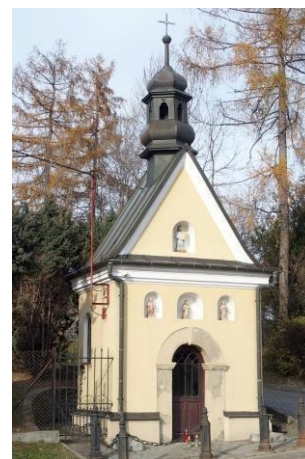
Przykłady innych wartościowych krzyży kapliczek:

Świątniki Górne, kapliczka
św. Jana Nepomucena, 1836 r.

Rzeszotary, figura
św. Floriana, 1880 r.

Ochojno, kapliczka
kubaturowa MB Różańcowej,
1877 r.

Kapliczka Św. Jana Nepomucena w Świątnikach Górnych, 1836 r., przy mostku, na granicy z Sieprawiem, na końcu ul. św. Stanisława nr 66 – kamienna figura, remontowana w 2010 r. Na cokole napis fundacyjny: „Jan i Mariana Kotarbowie Fundatorowie proszą o anielskie pozdrowienie za dusze zmarłe”. Poniżej polichromowanej figury Jana stoją postacie MB i Chrystusa.

Kapliczka św. Floriana w Rzeszotarach, ul. Generała Zygmunta Zielińskiego nr 22. Na dolnym cokole umieszczony został napis „Na wieki i chwałę Pana Jezusa, wystawił tę figurę Mateusz Strykowski i Wiktor Gibała, proszą o westchnienie do Boga 1880”. Powyżej znajdują się figury: św. Jakuba, św. Agnieszki, św. Jana i Serca Jezusa. Obiekt odnowiony w 2007 r. staraniem OSP Rzeszotary.

Kapliczka Matki Boskiej Różańcowej w Ochojnie przy ul. Podhalańskiej 14, kapliczka kubaturowa. Na wieżyczce znajduje się dzwon, wewnątrz ołtarz z obrazem Matki Boskiej Różańcowej oraz tabernakulum. Świadczy to, że w kapliczce odprawiane były niegdyś msze. Ufundowana w 1877 r. przez Pawła Urbanika, a fundatorem obrazu ołtarzowego autorstwa Benedykta Jędrali z Wieliczki, byli Tomasz i Marianna Urbanikowie. Nad kamiennym portalem, w niszach znajdują się figury św. Piotra (z kluczami), św. Pawła (z mieczem,) i św. Antoniego. W niszy powyżej – figura św. Floriana. Od pñ.-zach. kapliczka przybiera kształt

⁵ Kapliczki – okolice Świątnik Górnych, <http://instytutdziedzictwa.pl/kapliczki-okolice-swiatnik-gornych/>

półokrągłej absydy. Dach wieńczy wieżyczka z dzwonem. Kapliczka została odnowiona w 2009 r. staraniem Jerzego Leszka Batko.

W 2023 r. zakończono realizację zadania pn. „Renowacja kapliczek w Świątnikach Górnych w celu zachowania dziedzictwa kulturowego”. W ramach zadania wykonano prace konserwatorskie i restauratorskie zabytkowych kapliczek: Matki Boskiej Bolesnej „Pieta” przy ul. Kazimierza Bruchnalskiego, św. Floriana przy ulicy Franciszka Bielowicza oraz św. Stanisława przy ulicy św. Stanisława. Głównym zadaniem wykonanej konserwacji było wzmocnienie struktury kamienia oraz przywrócenie naturalnego charakteru powierzchni kamienia w celu poprawienia walorów estetycznych obiektów.

7 czerwca 2024 r. do Gminnej Ewidencji Zabytków włączone zostały dwie kapliczki znajdujące się w Ochojnie: przy ul. Lwowskiej oraz ul. Podegrodzie.

5.3.2. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez wspólnotę, grupę lub jednostki. Jest to rodzaj dziedzictwa, które jest przekazywane z pokolenia na pokolenie i odtwarzane przez wspólnoty w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne obejmuje: tradycje i przekazy ustne, w tym język, jako narzędzie przekazu, spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, także umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Dziedzictwem niematerialnym są również wydarzenia, miejsca historyczne (bitwy, zjazdy, pobyty monarchów, popisy wojskowe), miejsca związane z wybitnymi postaciami historycznymi, nazwy historyczne (istniejące i nieistniejące), dzieła muzyki, literatury, filozofii powstałe w miejscowości, stworzone przez żyjącego tu twórcę lub przebywającego w niej przez jakiś czas, etc.

Obowiązkiem władz samorządowych jest podjęcie działań mających na celu zapewnienie przetrwania niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w tym jego identyfikację, dokumentację, badanie, zachowanie, zabezpieczenie, promowanie, wzmacnianie i przekazywanie, w szczególności przez edukację formalną i nieformalną, jak również rewitalizację różnych aspektów tego dziedzictwa.

Z racji obfitości zachowanego dziedzictwa niematerialnego gminy Świątniki Górne, nieobjętego naukową waloryzacją, poniżej omówiono z jedynie najważniejsze jego aspekty.

I. GWARA

Obszar Miasta i Gminy Świątniki Górne leży na terenie funkcjonowania gwary krakowskiej dialektu małopolskiego. Wg naukowych koncepcji dialekt małopolski chronologicznie wpływał na kształt polszczyzny literackiej rodzącej się od przełomu XIV/XV w., jako drugi po dialekcie wielkopolskim. Pod względem udziału cech małopolskich we współczesnym języku literackim dialekt małopolski plasuje się także jako drugi po dialekcie wielkopolskim.

Najbardziej wyraziste cechy gwary krakowskiej to, m.in.:

1. Udźwięcznianie bezdźwięcznych spółgłosek – wymowa np. „g” zamiast „k” czy „z” zamiast „s”, „k” zamiast „ch”, np. (co można usłyszeć w mowie polityków): SLD – ezelde, PSL – peezel.
2. Upraszczenie wymowy zbitek spółgłosek: trzy - czy, drzemka – dżemka.
3. Charakterystyczna, nosowa wymowa „ą” i „ę”, wymowa końcówki „-enka”, np. ręka- [paɲɛŋka].
4. Akcent wyrazowy inicjalny (na pierwszą sylabę), w wołaczach – na ostatnią sylabę.

5. Częste używanie partykuły „że” w trybie rozkazującym, np.: weźże, idźże, zróbże, podajże, cicho-że, cicho-żesz bądź.

6. Zmiana barwy samogłosek: pięknie → pianknie, święty → świnty, klękać → klynkoć, gorąc → gorunc.

7. Prelabializacja nagłosowego „o” (np. osiem → łosiem).

Współcześnie stan zachowania gwary krakowskiej na terenie gminy jest słaby, pozbawiony wyrazistych, sobie tylko właściwych cech językowych. Gwara bywa oceniana jako „gorsza” odmiana polszczyzny, jest lekceważona, a jej użytkownicy usiłują się pozbyć cech gwarowych.

Ogólnie jednak obserwowana jest obecnie tendencja do regionalizacji, moda do podtrzymywania odrębności lokalnych – do promowania „małych ojczyzn”, co sprzyja zainteresowaniu również gwarą, jako jednym z ważnych wyznaczników tożsamości lokalnej.

Gwarę lokalną prezentują liczne zespoły folklorystyczne, stowarzyszenia regionalne, itp.

II. ZWYCZAJE, OBRZĘDY, TRADYCJE⁶

Współcześnie, w dobie globalizacji i komercjalizacji życia następuje unifikacja obyczajów, coraz częściej odchodzi się od tradycji. W Mieście i Gminie Świątniki Górne, podobnie jak w innych regionach kraju, praktykowane są obrzędy i zwyczaje związane z porami roku, świętami kościelnymi i patriotycznymi oraz istotnymi wydarzeniami w życiu społeczności. Wiele z nich znanych jest już tylko z literatury. Dawne zwyczaje mieszkańców Świątnik Górnych spisał pod koniec XIX w. dyrektor szkoły ludowej – Karol Chlebowski, współpracujący z krakowskim etnografem, Sewerynem Udzielą.

Spośród zwyczajów świątecznych znanych i praktykowanych w całym kraju, pewne elementy specyficzne były tylko dla regionu gminy.

Wigilia Bożego Narodzenia – tradycyjne potrawy w Świątnikach Górnych: groch z perłówką (kaszą), kluski z makiem (paluszki), galas z chlebem lub sam, chleb, strucla, kołacz. Galas to potrawa charakterystyczna dla Świątnik Górnych – gęsty żur z gotowanych śliwek i gruszek suszonych. W domach zamożniejszych na stole pojawiały się również ryby, orzechy, wino. Zwyczajowo spożywano 4-6 postnych potraw wigilijnych.

Wśród ozdób specyfiką świątnicką były karmeliki – cukierki owinięte w białą bibułę i kolorowy staniol. W wielu domach wykonuje się je do dzisiaj. W Krakowie kupowano szklane bańki (bombki).

Dzień św. Szczepana – był dniem kolędników. Wieczorem na ulice wychodziły dzieci i młodzież z latarniami. Wędrowali po mieście, zachodzili do domów, za kolędy dostawali datki. Były „kolędy z muzyką”, „Z Bartosem”, „Z Kubą”, „Z Maryjką” – te odbywały się również w Nowy Rok i w następne niedziele aż do Gromnic. W Nowy Rok chodzili „Podłaznicy” z gałązkami dębu, w Święto trzech Króli – kolędnicy z Gwiazdą. W Świątnikach Górnych głównym zadaniem kolędników było odgrywanie pastorałek, szopkę traktowali symbolicznie, w odróżnieniu od okolicznych wsi. Na szerszą skalę szopki pojawiły się od początku XX w. Po II wojnie światowej organizowano konkursy szopek przy Izbie Regionalnej oraz w kościele parafialnym. Jednym z wybitniejszych szopkarzy był Stanisław Słomka (zm. 2017 r.), który wykonał m.in. ruchomą szopkę do kościoła parafialnego, poruszającą tematy z historii Polski i lokalnych świątnickich tradycji. Dziś kolędnicy chodzący po domach pojawiają się rzadko.

Karnawał – jego kulminacją są zapusty (dziś ostatki), trwające trzy ostatnie dni karnawału. Zapusty to wzajemne odwiedziny i spotkania się w większym gronie, by przy jedzeniu i picu wspominać stare czasy oraz wspólnie pośpiewać. Na stołach z pojawiała się kielbasa, pączki, pieczone mięso, grzanki, a nade wszystko przypiekana słonina. Przysmak stanowiły faworki - *psie ucha*, wśród napojów pojawiała się herbata z rumem – tzw. *herbatka z Dziadowca*.

⁶ Czerwiński J.: 1. Świątnickie zwyczaje na Święta Bożego Narodzenia z przełomu XIX i XX wieku – studium etnograficzne cz. I; 2. Sperkowiny, czyli zapusty po świątnicku. Studium etnograficzne cz. II, 3. Okres wielkanocny w Świątnikach Górnych. Studium etnograficzne cz. III.4. Jerzy Czerwiński, Śmierć w Świątnikach w XIX w. – świat żywych i umarłych. Studium etnograficzne cz. IV, internet: <https://swiatniki.wordpress.com/2018/02/> (dostęp: 05.04.2024 r.)

Kulminacja świętowania przypadała na wtorek zapustny. Wówczas wychodziły dzieci – chłopcy w wieku 8-14 lat zwani *zapusnikami* lub *bogusłami*. Przebierali się za Cyganów, czernili twarze sadzą lub nosili papierowe maski. Wchodząc do nawiedzanej izby tańczyli, „przygrywali” na patykach naśladując grę na skrzypcach i fletach oraz śpiewali przyspiewki, udając mowę cygańską. Grupy zapustników tworzyli też kawalerowie – muzycanci, którzy przy dźwiękach muzyki odwiedzali izby biesiadników. Zabawy w zapusty nazywano *sperkowinami* albo też chodzeniem *po sperkośku* – gdyż najbardziej popularną przekąską była przysmażana słonina (*sperka*).

Niedziela Palmowa – na targu kupowano drewniane kołatki (*kłapaczki*), terkotki (tzw. *tyrkaczki*) i palmy – zwane tu *bagnięciami*; wykonywali je najczęściej mieszkańcy okolicznych wsi. Po poświęceniu palm w kościele zabierano je do domów, jednak nie wnoszono ich do izb, gdyż wierzono, że sprowadzają muchy do mieszkania. W sieni każdy z domowników obrywał po jednej bazi z wierzby i połykał je, gdyż miała ona chronić przed bólami gardła. Samą palmę wieszano nad drzwiami wejściowymi w sieni lub na strychu.

W **Wielki Czwartek** – na mszy świętej podczas Glorii, następowało „zawiazanie dzwonów” i aż do Rezurekcji ich dźwięk zastępowały kłapaczki i grzechotki.

W **Wielki Piątek** wszyscy wstawali przed wschodem słońca, aby umyć się w zimnej wodzie – miało to chronić przed chorobami skóry. Zwyczaj ten z czasem zaczęto praktykować o północy z Wielkiego Czwartku na Wielki Piątek – wielu mieszkańców Świątnik Górnych udawało się wówczas do starych studni np. do Dziadowca lub do Wielkiej Studni na Gwoźnicy. Zwyczaj ten zaczął zanikać w latach 90. XX w.

Wielka Sobota – rano w kościele odbywało się poświęcenie ognia i wody. Za kościołem kościelny rozpałał ognisko z suchej tarniny, a kapłan święcił ogień. Wypalone węgle i popiół z tarniny zabierali ludzie – jako lekarstwo na rany dla koni i bydła. Podczas mszy świętej, w czasie Glorii następowało „odwiazanie dzwonów”. O godzinie 15 pojedynczy dzwon oznajmiał czas święcenia pokarmów. W wiklinowych koszach, chustach lub misach umieszczano szynki cielęce, wieprzowe lub baranie, kiełbasy, chrzan, bochenki chleba, masło, oliwę, sól, pieprz, ocet i jaja, czasem barwione z łupinach cebuli lub trawie. Pisanki były nieznane do początku XX w. Rezurekcja odbywała się wieczorem, rozpoczynała ją procesja wokół kościoła.

Poniedziałek Wielkanocny – gromady dzieci od wczesnego ranka biegały od domu do domu, a wchodząc do izby, chwaliły Pana Boga i wołały, że przyszły *po śmigusia*. Starsza młodzież i dorośli odwiedzali się popołudniu, częstowali się *święconym* oraz pili wino, piwo czy herbatę. Obowiązkowo każdy kawaler musiał odwiedzić swoją narzeczoną, bo brak *śmigusa* był równoznaczny z zerwaniem znajomości. Przez cały dzień chłopcy z sikawkami biegali po domach i polach, oblewając się wzajemnie wodą oraz czyhając na przechodzące dziewczęta.

Tradycje wielkanocne przetrwały w podobnej formie przez cały XX w., gubiąc jedynie swój wielowiekowy przesąd. Pojawiły się też nowe zwyczaje, wypierając stare. Przez lata zmieniała się też liturgia i pory nabożeństw Triduum Paschalnego. Od kilku dekad Grobu Pańskiego strzeże Ochotnicza Straż Pożarna – co nie było wcześniej praktykowane. Obecnie Śmigus-Dyngus utracił swój społeczny charakter.

Boże Ciało – tradycyjnie w Uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa przez teren gminy przechodzą procesje wiernych. Obchody święta kontynuowane są przez kolejne osiem dni - w czasie tradycyjnej Oktawy Bożego Ciała. Podczas uroczystego zakończenia tygodnia modlitw asysta uczestnicząca w procesji ozdobiona jest szarfami wykonanymi z liści dębu. Po zakończeniu uroczystości szarfę zawiesza się na krzyżu misyjnym. Dawniej przyozdabiano nimi okoliczne krzyże i kapliczki przydrożne. Dodatkowo w ostatni dzień oktav święcone są wianki zaplecione z kwiatów i ziół m.in. z kopytnika oraz polnych kwiatów. Bukiety z ziół, kwiatów i zbóż święcone są natomiast 15 sierpnia w Święto Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny zwane Świętem Matki Boskiej Zielnej.

• INNE ZWYCZAJE

Dawniej w Świątnikach Górnych bardzo rozbudowany był rytuał pogrzebowy, co związane było z powszechną wiarą w przenikanie się świata zmarłych i świata żyjących. Zmarli z żywymi mieli się kontaktować poprzez sny i w nich przekazywać informacje, co ich dręczy. Zapewnienie spokoju duszy przodków było bardzo ważne, więc żyjący byli zobligowani do wypełnienia ostatniej woli zmarłego, a gdy zmarły pojawiał się w snach, spokój jego duszy miało zapewnić zamówienie mszy świętej w jego intencji oraz jałmużna dla ubogich.

Rytuał pogrzebowy – umierającemu towarzyszyli krewni wysłuchujący ostatniej woli oraz instrukcji co do stroju pogrzebowego, miejsca pochówku i rodzaju trumny. Zapalali gromnicę i modlili się, odmawiając litanie za umierającymi. W chwili śmierci tradycją było zatrzymanie w domu zegara. Na strój pogrzebowy wybierano najlepsze ubranie, zróżnicowane kolorystycznie w zależności od wieku i płci zmarłego. Czuwanie przy zmarłym połączone było z modlitwami, na które mógł przyjść każdy. Procesja do kościoła zaczynała się symbolicznie – trzykrotnym uderzeniem trumną o mijany próg domu, na znak ostatniego pożegnania z domem. W kościele trumnę ustawiano na katafalku tak, by głowa zwrócona była w kierunku drzwi. Krewni i znajomi w rocznicę śmierci zamawiali za duszę zmarłego mszę świętą oraz dawali na *wypominki* w wigilię Dnia Zadusznego i w sam Dzień Zaduszny. Ten zwyczaj zachował się do dziś.

Święto Plonów – dożynki – jedyną miejscowością w gminie, która podtrzymuje tradycję dożynek są Rzeszotary. Według tradycji coroczne dożynki przygotowywał inny przysiółek wsi. Do stałych wydarzeń należały też sobótkowe i świętojańskie ogniska czy spotkania w dniu św. Jana.

Mieszkańcy gminy uroczystie obchodzą też święto Niepodległości. Po mszy odbywa się uroczysty przemarsz pod pomnik „Synom Tej Ziemi”, potem festyn.

Tradycje przypomina skutecznie wielopokoleniowy Teatr „Po latach” działający od 2014 r., pod egidą Centrum Kultury. Teatr propaguje zanikający regionalizm, przypomina tradycyjne zwyczaje, na każdą okoliczność przygotowując spektakle: na Boże Narodzenie, patriotyczne rocznice, komediowe, kabaretowe, na coroczną Biesiadę Świątnicką. Prezentował na niej spektakl „Gulasik świątnicki”. W okresie Wielkiej Nocy występuje z wózeckiem z figurą Jezusa. To bardzo stary, prawie zapomniany zwyczaj z rejonu Świątnik Górnych, znany też m.in. w Rzeszotarach i Wrząsowicach. Z wózeckiem wielkanocni aktorzy chodzili od domu do domu po datki.

W 2000 r. powstało Stowarzyszenie Przyjaciół Świątnik Górnych, w którego statucie zapisano cele:

- podtrzymywanie tradycji narodowej, pielęgnowanie polskości oraz rozwoju świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej;
- kultywowanie dziedzictwa kulturowego Świątnik Górnych i zachowanie tych wartości dla przyszłych pokoleń, ochrona dóbr kultury i tradycji;
- nawiązanie i umacnianie więzi pomiędzy Świątnicznymi zamieszkującymi tereny gminy oraz żyjącymi w różnych częściach Polski i świata;
- działania na rzecz rozwoju społecznego, gospodarczego, kulturalnego miasta Świątniki Górne.

Stowarzyszenie organizuje coroczne kwesty w okresie Świąt Zmarłych, a dochody przeznacza na renowację zabytków. Organizuje także okolicznościowe spotkania z okazji świąt, rocznic historycznych, podtrzymuje lokalne tradycje, zwyczaje, obrzędy (np. świątnickie gulasze). Stowarzyszenie w swoją działalność często angażuje młodzież.

Na terenie gminy aktywnie działają, pielęgnują zwyczaje oraz tradycje: Stowarzyszenie „Zielone Światło dla Wrząsowic” (od 2011 r.), Galicyjska Izba Gospodarcza oraz Koła Gospodyń Wiejskich w Rzeszotarach i we Wrząsowicach.

III. TRADYCYJNE RZEMIOSŁO⁷

Przez wieki podstawowym zajęciem ludności Świątnik Górnych i okolic było ślusarstwo. Na przełomie XVI i XVII w. Świątniki Górne zasłynęły jako jedna z największych manufaktur zbrojeniowych południowej Polski. Lokalni płatnerze specjalizowali się w produkcji broni siecznej oraz uzbrojenia ochronnego dla wojsk pancernych husarii. Pod koniec XVII w. z powodu wyparcia broni białej przez palną Świątniczanie przestawili się na kłódkarstwo i ślusarstwo. Ze względu na szybki rozwój rzemiosła świątnickiego w 1888 r. rząd austriacki podjął decyzję o utworzeniu Cesarsko-Królewskiej Szkoły Ślusarskiej w Świątnikach Górnych.

Dziś produkcja kłódek jest marginalna, ale rzemieślnicy nawiązują do tradycji i promują Świątniki Górne poprzez tradycyjnie wykonywane kłódki. Np. Galicyjska Izba Gospodarcza zrzeszająca przedsiębiorców ze Świątnik Górnych i okolic zorganizowała warsztaty, gdzie młodzież składa kłódki z elementów wykonanych przez lokalnych rzemieślników. Te kłódki mają charakter gadżetów reklamowych, lecz elementy wykonane są równie starannie, jak w dawnych czasach. Obecnie na terenie gminy działa kilka zakładów ślusarskich.

Pamięć o dawnym rzemiośle kultywuje **Muzeum Ślusarstwa im. Marcina Mikuły** w Świątnikach Górnych. Pierwsze Muzeum Rzemiosła Ślusarskiego założył dyrektor Szkoły Ślusarskiej Kazimierz Bruchnalski. Muzeum działało do 1939 r., kiedy na rozkaz władz okupacyjnych zostało zamknięte. W 1970 r. z inicjatywy regionalisty Marcina Mikuły w budynku Spółdzielni „Przyszłość” powstała **Świątnicka Izba Regionalna**, gdzie znalazły miejsce przedmioty związane z lokalną tradycją i historią. W 2001 r. Spółdzielnia przekazała zgromadzone eksponaty Urzędowi Miasta i Gminy w Świątnikach Górnych, który Uchwałą Rady Miejskiej z dn. 10 grudnia 2008 r. powołał do istnienia samorządową instytucję kultury jako jednostkę organizacyjną gminy pod nazwą Muzeum Ślusarstwa im. Marcina Mikuły z siedzibą w Świątnikach Górnych. Zbiory Muzeum obejmują dział dokumentów, kolekcję zabytkowych kłódek, narzędzi ślusarskich oraz przedmiotów związanych z etnografią tutejszego terenu. Na szczególną uwagę zasługuje jedyna w Polsce ekspozycja pamiątek związanych z pracą świątników wawelskich. Najcenniejsze z nich to „Portret Świątnika Katedry Wawelskiej St. Synowca” pędzla Leona Wyczółkowskiego, talar podzwonny dzwonników zygmuntownskich, strój Świątnika Katedry Wawelskiej oraz liczne fotografie i dokumenty.

Rzemieślników działających na terenie gminy Świątniki Górne zrzeszała Spółdzielnia Rzemieślnicza Krakus. Po jej upadku przedsiębiorców zrzesza Galicyjska Izba Gospodarcza.

IV. MUZYKA⁸

Świątniki Górne słynęły z umiłowania do wspólnego śpiewu i muzykowania na instrumentach dętych. Muzyka przekazywana była z jednego pokolenia na drugie, tradycyjne pieśni trwały przez wieki. Po II wojnie światowej, gdy nowy system zburzył fundamenty życia zawodowego i towarzyskiego (np. likwidacja stowarzyszeń), tradycja ta wyhamowała, większość danych pieśni uległa zapomnieniu, mimo iż żyją jeszcze osoby, pamiętające tamte melodie. W Muzeum Ślusarstwa w Świątnikach Górnych zachowały się nagrania czterech pieśni śpiewanych jeszcze 40 lat temu:

- „Nic mnie tak nie cieszy” – pieśń traktującą o rzemiośle ślusarskim, będąca zarazem opisem typowego dnia świątnickiego kłódkarza.
- „Gorzała lipka z jałowca” wspominająca o słynnej studni w lesie Dziadowcu – stanowiła jeden z głównych punktów zapewniających stały dostęp do pitnej wody, słynącej z bardzo dobrego smaku. Z niej przygotowywano „herbatkę z Dziadowca” z dodatkiem wódki lub rumu.
- dwie piosenki ludowe o tematyce męsko-damskiej. Pisownia zachowuje gwarowe wyrażenia, dziś już nieużywane. Ostatnia z odnalezionych świątnickich pieśni dotyczy wypraw do sąsiednich miejscowości na lokalne festyny. W zależności od miejsca zabawy, ostatnia linijka tekstu przybierała odpowiednie określenie: *sieprawska, wrzosowska* czy *zestarska* gromada.

⁷ Czerwiński J., Ślusarstwo w okresie międzywojennym i w czasach PRL., <https://swiatniki.wordpress.com/tag/klodkarstwo/>
Kopp R., Szczygiał W., Rzemiosło i przedsiębiorczość w Świątnikach Górnych i okolicy – tradycja i współczesność. Świątniki 2012

⁸ Czerwiński J., Zapomniane melodie, <https://swiatniki.wordpress.com/page/2/>

Pieśni te wpisują się w świątnicki zamierzchły folklor, ludowe ceremonie i obrzędy. Do takich ceremonii należy zaliczyć zaślubiny. O tym, że Świątniki Górne miały swoją tradycję zaślubin świadczą zachowane fragmenty komedii „Świątniczanie” Józefa Dziewońskiego z 2 połowy XIX w. Fragmenty libretta opublikował Związek Świątnicki w 1911 r. i są to jak dotąd jedyne znane fragmenty tej sztuki.

Również dzisiaj spotkania mieszkańców gminy połączone ze śpiewem nie są rzadkością (np. ogniska sobótkowe, świętojańskie). Na początku XX w., w Świątnikach Górnych powstał chór, nad którym opiekę objęła Czytelnia Ludowa. Nauka muzyki i śpiewu chóralnego stanowiły jeden ze statutowych założeń towarzystwa. Repertuar chóru składał się z melodii ludowych, w tym wspomnianych pieśni świątnickich, rozrywkowych oraz pieśni patriotycznych i religijnych. Tradycję śpiewu chóralnego pielęgnują obecnie: młodzieżowa schola „Beatus”, kościelny męski chór „Credo” oraz chór „Eligiusz” założony w 1982 r., który od 2011 r. prowadzi „Świątnicką Lekcję Śpiewania”.

W ramach Centrum Kultury w Świątnikach Górnych działają 4 zespoły artystyczne, do których należy 110 członków, w tym Orkiestra Dęta w Świątnikach Górnych oraz chóry: Eligiusz, Wrzosi i Świętojański. Uświetniają one uroczystości świeckie i kościelne, ale także reprezentują miasto na konkursach i festiwalach. Wiele lat prowadzone były działania mające na celu umożliwienie młodemu pokoleniu rozwijania talentów artystycznych, a szczególnie muzycznych. W ich efekcie, w 2012 r. powołano Szkołę Muzycznej I stopnia w Świątnikach Górnych.

V. LEGENDY⁹

Legendy są odnotowaniem faktów często historycznych i zjawisk, które przekształciły się przez pokolenia i utrwaliły się w pamięci zbiorowej, a przez to mają wpływ na kształtowanie się obrazu miejscowości w oczach jej mieszkańców

Najbardziej popularne to:

- legenda o królowej Jadwidze i założeniu Świątnik Górnych. Według niej Królowa Jadwiga, jadąc z Węgier by objąć tron Królestwa Polskiego, po raz pierwszy zobaczyła Kraków ze świątnickiego wzgórza. Mieszkańcom, którzy udzielili jej wtedy pomocy, nadała przywileje służby w Katedrze Wawelskiej w charakterze świątników, a później także dzwonników wawelskich. Świątniczanie uważają Św. Królową Jadwigę za szczególną patronkę Świątnik Górnych, a pamięć o niej jest żywa w tradycji i historii lokalnej. W 2014 r. – 630 lat po objęciu przez Świętą Królową Jadwigę tronu, odbyła się uroczystość nadania, dekretem Stolicy Apostolskiej, patronatu Świętej Jadwigi Królowej nad Miastem Świątniki Górne;
- legenda o świętym Stanisławie ze Szczepanowa – mówiąca, że święty był właścicielem osady Górki. Opublikowana została przez Władysława L. Anczyka w Tygodniku Ilustrowanym Warszawskim w 1862 r.;
- legenda o św. Stanisławie, według której mieszkańcy Świątnik Górnych i Sieprawia toczyli wieloletni spór o granicę. W celu rozstrzygnięcia konfliktu przybył biskup Stanisław będący właścicielem Górek (dawniej Świątnik Górnych). Jego koń, stanąwszy na skalnym wzniesieniu, zatrzymał się i uderzył kopytem w skałę pozostawiając w niej widoczny ślad. Do dziś skała zwana jest Kopytkiem.

Stowarzyszenie Przyjaciół Świątnik Górnych zrealizowało w 2010 r. projekt – katalog dot. obyczajów, legend, zwyczajów świątecznych i kulinarnych Gminy Świątniki Górne „Legendy, przepisy, zwyczaje czyli... gulasz świątnicki”.

VI. HERB MIASTA ŚWIĄTNIKI GÓRNE

Herb miasta Świątniki Górne został przyjęty wraz z nadaniem praw miejskich w 1997 r. Jego centrum stanowi kościół i duża kłódka, nad kościołem oko opatrności – znak boskiego czuwania i opieki, tarczę otaczają lilie andegaweńskie. Lilie są symbolem wdzięczności Świątniczanie dla królowej Jadwigi, kościół w herbie to najbardziej okazała budowla Świątnik Górnych, równocześnie symbol wielowiekowego powiązania

⁹ Czerwiński J., Ile prawdy jest w świątnickich legendach, a ile mitów w opowiadanej historii Świątnik Górnych? <https://swiatniki.wordpress.com/tag/legendy/>

z katedrą wawelską, kłódka – to podstawa potęgi gospodarczej Świątnik Górnych i od średniowiecza – źródło utrzymania mieszkańców.

Na pieczęci gminnej Świątnik Górnych widnieją skrzyżowane: klucz, obcęgi, młotek, kłódka i kłos, a wyżej – Oko Opatrzności w trójkącie z promieniami.

5.4. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze Miasta i Gminy Świątniki Górne funkcjonują dwie z ww. form, jest to wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

5.4.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie Miasta i Gminy Świątniki Górne znajdują się dwa zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków (Tabela nr 1). Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim – rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

W stosunku do obiektów i obszarów ujętych w rejestrze zabytków nieruchomych województwa małopolskiego, wszelkie działania dotyczące tych obiektów (w tym wewnątrz nich) oraz obszarów wymagają bezwzględnego uzyskania pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w trybie decyzji, stosownie do art. 36 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Pozwolenia wymaga:

- prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;
- wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- prowadzenie badań archeologicznych;
- przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;

- dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
- umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru: urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych oraz napisów;
- podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru, z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni;
- poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie Miasta i Gminy Świątniki Górne

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	NR I DATA REJESTRU ZABYTEKÓW
1	Ochojno	ul. Podhalańska 14 (d. nr 34)	dom, ogród, pomnik nagrobny rodziny Urbanowiczów	A-595 z 07.12.1988 r. [A-512/M]
2	Świątniki Górne	ul. Kazimierza Bruchnalskiego dz. nr 505	kościół par. pw. św. Stanisława Bpa i Męczennika, otoczenie z drzewostanem	A-594 z 25.11.1988 r. [A-514/M]

* w nawiasach kwadratowych podano nr rejestru w księdze „A” dla województwa małopolskiego

5.4.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zabytki ruchome to przede wszystkim obiekty wchodzące w skład wyposażenia kościołów i kaplic. Zasoby sztuki sakralnej obejmują wszystkie kategorie zabytków: malarstwo, rzeźbę oraz rzemiosło artystyczne z całym jego zróżnicowaniem (złotnictwo, sprzęty stolarskie, tkaniny, szkło, witrażownictwo, ludwisarstwo). Zabytki ruchome to również elementy wystroju budowli, posiadające cechy indywidualnych wytworów artystycznych lub rzemieślniczych. Należą do nich m.in.: rzeźby, płaskorzeźby, polichromie naścienne lub stropowe, mozaiki, sztukaterie i różnego rodzaju detale architektoniczne. Za zabytki ruchome uznaje się także obiekty małej architektury, wykazujące wysoki poziom warsztatu artystycznego lub rzemieślniczego, dokumentujące historyczne trendy, np.: rzeźby ogrodowe, pomniki, obeliski, słupy, krzyże i kapliczki przydrożne, nagrobki.

Najcenniejsze zabytki ruchome z terenu Miasta i Gminy Świątniki Górne wpisane zostały do rejestru zabytków ruchomych (Tabela nr 2). Stanowią one wyposażenie kościołów z terenu gminy. Ze względów bezpieczeństwa nie publikuje się szczegółowych danych dotyczących tych obiektów. Informacje można uzyskać w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Krakowie.

Tabela nr 2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie Miasta i Gminy Świątniki Górne

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	NR I DATA REJESTRU ZABYTEKÓW
1	Świątniki Górne	kapliczka św. Stanisława z 1794 r.	B-394 z 06.01.1986 r.
2	Świątniki Górne	kapliczka św. Floriana, k. XVIII w.	B-393 z 06.01.1986 r.
3	Świątniki Górne	kapliczka św. Piotra i Pawła z 1830 r.	B-396 z 06.01.1986 r.
4	Świątniki Górne	kapliczka z Pietą z 1815 r.	B-395 z 06.01.1986 r.

5.4.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu MPZP. W planach w szczególności:

- 1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- 4) uwzględnia się ochronę:
 - zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 - innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - parków kulturowych;
- 5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
- 6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Na terenie Miasta i Gmina Świątniki Górne obowiązujący MPZP przyjęty Uchwałą Nr VII/66/2015 Rady Miejskiej w Świątnikach Górnych z dnia 26 maja 2015 r. zmieniony został Uchwałą Nr XXXVIII/347/2021 z dnia 29 listopada 2021 r., która została zmieniona Uchwałą Nr XXXIX/363/2021 z dnia 15 grudnia 2021 r.

W celu ochrony dziedzictwa kulturowego, zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, w tym zabytków archeologicznych uwzględnia się obszary i obiekty objęte ochroną konserwatorską na podstawie przepisów odrębnych:

- obiekty wpisane do rejestru zabytków,
- obiekty zabytkowe ujęte w gminnej ewidencji zabytków.

W odniesieniu do budynków zabytkowych dopuszcza się:

- 1) zmianę sposobu użytkowania na zasadach określonych w ustaleniach szczegółowych, pod warunkiem zachowania charakterystycznych detali architektonicznych, kompozycji elewacji, podziałów otworów stolarki okiennej i drzwiowej;
- 2) rozbórkę na zasadach określonych w przepisach odrębnych.

Wyznacza się strefę ścisłej ochrony konserwatorskiej (oznaczoną na rysunku planu symbolem KA), obejmującą układy o wybitnych wartościach zabytkowych oraz obszary krajobrazu naturalnego i kulturowego o znacznych walorach krajobrazowych w obrębie obiektów i zespołów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków oraz ważniejszych obiektów i zespołów zabytkowych z ewidencji zabytków, dla której ustala się:

- 1) zakaz lokalizacji wolnostojących urządzeń reklamowych, obiektów i urządzeń tymczasowych;
- 2) nakaz utrzymania zabytków nieruchomości w należytym stanie technicznym, z dopuszczeniem konserwacji, względnie rewaloryzacji założeń lub ich elementów;
- 3) nakaz utrzymania elementów krajobrazowych lub ich konserwacja, względnie rekompozycja.

Wyznacza się strefę częściowej ochrony konserwatorskiej (oznaczoną na rysunku planu symbolem KB), obejmującą historyczne układy przestrzenne, wraz z ochroną ogólnego układu rozplanowania, skali i bryły zabudowy, dla której ustala się:

- 1) nakaz utrzymania elementów krajobrazowych z dopuszczeniem konserwacji, względnie rekompozycji;
- 2) nakaz zachowania i kontynuacji historycznej substancji, układu dróg, placów oraz obiektów i zespołów;
- 3) nakaz ochrony i rewitalizacji istniejącej zieleni zabytkowej.

Wyznacza się strefę ochrony ekspozycji krajobrazowej (oznaczonej na rysunku planu symbolem KE), dla której ustala się:

- 1) zakaz lokalizacji zabudowy;
- 2) zakaz lokalizacji nośników reklamowych;
- 3) ochronę dominant architektonicznych i krajobrazowych poprzez zakaz lokalizacji zieleni wysokiej i krzewów;
- 4) ochronę ekspozycji wartościowych obiektów i zespołów zabudowy.

Wyznacza się strefy ochrony archeologicznej (oznaczone na rysunku planu symbolem KOW), dla których obowiązują przepisy odrębne odnoszące się do ochrony zabytków i obejmują stanowiska archeologiczne wpisane do ewidencji stanowisk archeologicznych Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków.

Wyznacza się do objęcia ochroną, niebędące zabytkami dobra kultury współczesnej: pomniki, kapliczki i figury upamiętniające wydarzenia historyczne, kulturalne lub świadczące o kultywowaniu miejscowych tradycji i kultu religijnego, oznaczone na rysunku planu symbolem graficznym, dla których ustala się nakaz utrzymania w należyтым stanie technicznym. Są to:

1) Świątyniki Górne:

- pomnik „Synom tej ziemi” z 2000 r. przy cmentarzu Parafialnym oraz płyta ku pamięci poległych w walkach o Twierdzę Kraków;
- figura Serca Jezusowego przy ul. Franciszka Bielowicza 35;
- figura Chrystusa upadającego pod krzyżem przy ul. Franciszka Bielowicza 49A;
- krzyż przydrożny przy ul. Kazimierza Bruchnalskiego.

2) Rzeszotary:

- drewniany krzyż przy ul. Pod Dębiną 55;
- obelisk ku czci pomordowanych w 1946 r. członków PSL przy ul. Górny Rynek;
- murowana kapliczka przy ul. Astronoma Kowalczyka.

3) Ochojno:

- murowana kapliczka w Ochojnie przy granicy z Podstolicami.

5.5. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru,
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. z 2021 r., poz. 56).

Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno-budowlanej. Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53. ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane). Ponadto właściele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty adresowej zabytku, o włączeniu nowej karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków. Ponadto Wójt (burmistrz, prezydent miasta) o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków zawiadamia właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, na co najmniej 14 dni przed planowanym terminem włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo wyłączenia tej karty z gminnej ewidencji zabytków.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zmieniona w 2010 r. istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków, poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o ustaleniu warunków zabudowy i zagospodarowania terenu (WZiZT) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami jest gminna ewidencja zabytków.

Gminna ewidencja zabytków nieruchomych Miasta i Gminy Świątniki Górne została opracowana w 2012 r. Przy opracowaniu Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Świątniki Górne na lata 2020-2023 ewidencja została zaktualizowana i pozytywnie zaopiniowana przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przyjęta Zarządzeniem nr 375/2020 Burmistrza Miasta i Gminy Świątniki Górne z dnia 24 czerwca 2020 r. w sprawie gminnej ewidencji zabytków Miasta i Gminy Świątniki Górne – 59 zabytków, ze zmianą przyjętą Zarządzeniem nr 712/2022 Burmistrza Miasta i Gminy Świątniki Górne z dnia 15 marca 2022 r. w sprawie zmiany zarządzenia dotyczącego gminnej ewidencji zabytków Miasta i Gminy Świątniki Górne – 58 zabytków. Zarządzeniem Nr 15/2024 Burmistrza Miasta i Gminy Świątniki Górne z dnia 7 czerwca 2024 r. GEZ została zaktualizowana o dwa dodatkowe obiekty – kapliczki przy ul. Lwowskiej i ul. Podegrodzie. Wykaz obiektów dołączono do GPOnZ – Załącznik nr 1 i Załącznik nr 2 (stanowiska archeologiczne).

Ewidencja jest dokumentem otwartym – powinna być stale weryfikowana i aktualizowana. Dotyczy to także włączania nowych obiektów do GEZ.

5.5.1. Zabytki archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków

Zgodnie z art. 3 pkt 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytkiem archeologicznym jest zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy będący tym wytworem.

Przedmiotem ochrony są zatem nie tylko poszczególne wytwory człowieka, ale i ich kulturowy kontekst – razem tworzą integralną całość, w terminologii naukowej zwaną stanowiskiem archeologicznym. Wydzielony wytwór określa się natomiast mianem artefaktu. Stanowiskiem archeologicznym jest obszar występowania archeologicznych zabytków nieruchomych i ruchomych jako spójnej całości, zaś artefaktem jest wydzielony, indywidualny zabytek ruchomy, np. pozyskany w trakcie badań archeologicznych. Wzajemne powiązanie przestrzenne poszczególnych nieruchomych i ruchomych części stanowiska archeologicznego stanowi właściwą, oryginalną i niepowtarzalną substancję zabytku archeologicznego.

Obszar Miasta i Gminy Świątniki Górne został rozpoznany stosowaną obecnie metodą powszechnej inwentaryzacji zabytków archeologicznych Polski pod nazwą Archeologiczne Zdjęcie Polski. Stanowiska zewidencjonowano w ramach AZP: 104-56, 105-56, 105-57. Na terenie miasta i gminy znajdują się 22 stanowiska archeologiczne, które ujęte są w gminnej ewidencji zabytków (Załącznik nr 2).

Wszystkie stanowiska wymagają jednak dokładnych badań, które potwierdziłyby występowanie na ich terenie materiału poznawczego. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze.

Poszczególne zasady ochrony stanowisk archeologicznych są doprecyzowane w procesie formułowania ustaleń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, z uwzględnieniem indywidualnej specyfiki danego stanowiska archeologicznego oraz przy rozpoznaniu możliwych dla niego zagrożeń. Przepisy te należy ująć w postać nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń w użytkowaniu terenów, zgodnie z wytycznymi rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (Dz. U. z 2021 r. poz. 2404). Ponadto zapisy planu muszą spełniać wymogi norm prawnych ustalone w rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (Dz. U. z 2016 r. poz. 283).

Nie wyklucza się odkrycia w przyszłości kolejnych stanowisk archeologicznych (zwłaszcza w wyniku nowych badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski), które należy uwzględnić na dalszym etapie procesu planowania przestrzennego, pomimo ich braku w studium.

Ochrona właściwa zabytkom archeologicznym powinna być przypisana również do zabytkowych układów urbanistycznych i ruralistycznych historycznych miast i wsi, nawet jeśli nie zostały one osobno ujęte w ewidencji zabytków archeologicznych. Obszary te z natury rzeczy spełniają kryterium zabytku archeologicznego przewidzianego w art. 6 ust. 1 pkt 3 lit. a ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tj. pozostałości terenowej historycznego osadnictwa. W tym przypadku z reguły dopuszczone może być zagospodarowanie wynikające z potrzeb zabudowy; obszar ciągłego osadnictwa historycznego podlega bowiem nieustannemu rozwojowi aż do czasów współczesnych i bezzasadne jest hamowanie tego procesu. Natomiast ze względu na zagrożenie dla substancji nawarstwień kulturowych, jakie niesie ze sobą naruszanie struktury gruntu, wszelkie zamierzenia budowlane na obszarze historycznego miasta powinny być objęte obowiązkiem przeprowadzenia niezbędnych badań archeologicznych. Realizacja wszelkich inwestycji na obszarach zidentyfikowanych stanowisk archeologicznych wymaga pozwolenia organu ochrony zabytków oraz zapewnienia badań archeologicznych, w zakresie wyznaczonym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – art. 31. ustawy o ochronie zabytków.

Zgodnie z art. 36 ust. 1 pkt 12 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, prowadzenie poszukiwań zabytków może się odbywać na podstawie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Znalazcy przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest zabytkiem, są obowiązani wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia; niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

Dla wszystkich stanowisk archeologicznych przeznaczonych do trwałego zachowania sugerowanym docelowym przeznaczeniem terenu jest utworzenie obszaru zieleni urządzonej, zwłaszcza niskiej (głównie dla stanowisk archeologicznych o własnej formie terenowej), ewentualnie użytku zielonego (dla stanowisk archeologicznych płaskich). Rozrost systemu korzeniowego dużych drzew uszkadza bowiem nawarstwienia kulturowe oraz obiekty i ruchome zabytki archeologiczne. W przypadku stanowisk archeologicznych znajdujących się na terenach leśnych należy sformułować zasady prowadzenia gospodarki leśnej uwzględniając potrzebę ochrony zabytku.

W przypadku, gdy obszar stanowiska archeologicznego o własnej formie terenowej lub wpisanego do rejestru zabytków objęty został miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego dopuszczającym zainwestowanie lub zagospodarowanie, należy dążyć do zmiany tego planu, aby wyeliminować lub zminimalizować zagrożenie dla zabytku. Szczególny priorytet należy przyznać stanowiskom archeologicznym o własnej formie terenowej, z obszarów których należy usuwać wszelkie funkcje stwarzające zagrożenie dla substancji zabytku.

W przypadku kolizji z wszystkimi stanowiskami archeologicznymi należy wprowadzić zapisy umożliwiające przeprowadzenie niezbędnych badań archeologicznych zagrożonych zniszczeniem, na które należy uzyskać pozwolenie od wojewódzkiego konserwatora zabytków.

5.6. Obiekty stanowiące własność miasta i gminy

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane, spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd gminny powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- 1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest Gmina Świątniki Górne;
- 2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze Miasta i Gminy Świątniki Górne;

Gmina Świątniki Górne jest właścicielem lub władającym 4 obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Wykaz został przedstawiony w tabeli poniżej (Tabela nr 3).

Tabela nr 3. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków, których Gmina Świątniki Górne jest właścicielem

LP.	ADRES	NR DZ.	OBIEKT	WŁASNOŚĆ
1	Olszowice, ul. Św. Floriana 18	170	szkoła	Gmina Świątniki Górne
3	Świątniki Górne, ul. Kazimierza Bruchnalskiego 35	1044/1	szkoła	Gmina Świątniki Górne

4	Świątniki Górne	327	„Krzyż na Gwoźnicy”	Gmina Świątniki Górne - władanie
5	Świątniki Górne	414	Kapliczka Św. Floriana	Gmina Świątniki Górne

W miarę możliwości gmina jako właściciel tych zabytków jest ustawowo zobligowana do opieki nad nimi, utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych gmina powinna dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcał do dłuższych pobytów.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego miasta i gminy – analiza SWOT

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego – silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można – ze względu na ich pochodzenie – na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne – umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

W Tabeli nr 4 zostały przedstawione silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju Miasta i Gminy Świątniki Górne.

Tabela nr 4. Analiza SWOT

CZYNNIKI WEWNĘTRZNE I ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE MIASTA I GMINY ŚWIĄTNIKI GÓRNE	
SILNE STRONY	SŁABE STRONY
• zachowane obiekty sakralne o wysokiej wartości kulturowej oraz zespoły dworsko/pałacowe z założeniami parkowymi; • tradycyjna architektura wiejska z XIX i XX w.; • unikatowe kapliczki; • zaktualizowana gminna ewidencja zabytków; • opracowany miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy uwzględniający ochronę dziedzictwa kulturowego oraz wyznaczone strefy ochrony konserwatorskiej; • uwzględnienie potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumencie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz strategii rozwoju gminy; • bogata oferta Centrum Kultury w Świątnikach Górnych; • przynależność gminy Świątniki Górne do Lokalnej Grupy Działania „Blisko Krakowa”; • działalność Stowarzyszenia Przyjaciół Świątnik Górnych, Stowarzyszenie „Zielone Światło dla Wrząsowic” oraz Koła Gospodyń Wiejskich w Rzeszotarach i we Wrząsowicach, Galicyjska Izba Gospodarcza; • Muzeum Ślusarstwa im. Marcina Mikuły w Świątnikach Górnych kultywujące pamięć o dawnym rzemiośle; • Uchwała Rady Miejskiej w Świątnikach Górnych Nr II/6/2024 z dnia 29 maja 2024 r. określająca zasady i tryb udzielania dotacji na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków.	• stan zabezpieczenia niektórych obiektów zabytkowych, postępujący proces ich niszczenia; • niewystarczające środki z budżetu gminy przeznaczane na ochronę zabytków; • stosunkowo niewielka dbałość właścicieli o obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków; • degradacja elementów historycznych układów przestrzennych poprzez lokalizację nowej zabudowy; • niewystarczająca wizualizacja obszaru (niewiele tablic informacyjnych, witaczy, oznakowań tras, szlaków, miejsc historycznych); • niewielka baza turystyczna i gastronomiczna.

SZANSE	ZAGROŻENIA
• wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo-budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych; • występowanie obiektów i zespołów zabytkowych mogących zainteresować potencjalnych turystów; • dynamicznie rozwijająca się działalność kulturalna; • rozbudowa ścieżek i tras rowerowych; • modernizacja zabytkowych obiektów na terenie gminy z wykorzystaniem dotacji krajowych i unijnych; • rozwój współpracy międzygminnej i międzysektorowej w ramach dostępnych formuł organizacyjnych (obszar funkcjonalny „Blisko Krakowa”, stowarzyszenie „Metropolia Krakowska”); • położenie blisko Krakowa; • opracowania strategiczne zmierzające do zrównoważenia rozwoju kultury w regionach wiejskich i realizacja wytyczonych zadań; • wspomaganie przedsięwzięć zmierzających do zachowania i kształtowania ładu przestrzennego z utrzymaniem właściwej ekspozycji obiektów zabytkowych i dostosowywaniem nowej zabudowy do wartości historycznych miejsc; • rozwój szlaków turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym; • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie gminy; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa; • wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego; • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • wzrost dotacji na prace z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, w tym na prace konserwatorskie i obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków.	• brak realnych systematycznych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; • pogarszający się stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych na terenie gminy; • sezonowość turystyki; • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych; • spadek zainteresowania turystyką lokalną, w tym agroturystyką na rzecz preferowania turystyki zagranicznej; • zanik tradycji i tożsamości lokalnej, związany ze zmianą stylu życia; • działania inwestycyjne prowadzone m.in. przez prywatnych właścicieli obiektów, w których interes indywidualny inwestora jest przedkładany nad dobro społeczne, tj. dobro zabytku; • samowola budowlana – wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy, np. nieprzemysłanej, niezgodnej z historyczną kolorystyką; • niedostosowanie sposobu użytkowania niektórych obiektów zabytkowych do ich charakteru; • odpływ wysoko wykwalifikowanej kadry z terenu gminy, migracja zarobkowa młodszych pokoleń i związane z tym zatracanie więzi z regionem; • degradacja i powolne wygaszanie opuszczonych obiektów zabytkowych, w tym zabytkowych parków.

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa główne cele GPOnZ, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy w właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Niniejszy GPOnZ jest programem kierunkowym, uwzględniającym także założenia ogólnych planów i opracowań strategicznych, dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego Miasta i Gminy Świątniki Górne. Z drugiej strony ideą nadrzędną GPOnZ jest budowanie tożsamości kulturowej regionu i silnych związków mieszkańców z zamieszkałym przez nich terenem i jego przeszłością. Cele i kierunki działań sformułowane są w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ.

W GPOnZ wyznaczono priorytety, kierunki działań wraz z zadaniami (Tabela nr 5), które są kontynuacją działań określonych w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Świątniki Górne na lata 2020-2023. Zostały one sformułowane w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze Miasta i Gminy Świątniki Górne sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ. Wykonanie takiego sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność ich wykonania.

Priorytety Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami:

PRIORYTET I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo-społecznego Miasta i Gminy Świątniki Górne.

PRIORYTET II: Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców Miasta i Gminy Świątniki Górne.

W ramach powyższych priorytetów określono kierunki działań, które mają być uzyskane przez konkretne, przypisane do nich szczegółowe zadania.

Tabela nr 5. Zakres działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Miasta i Gminy Świątniki Górne

KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA
PRIORYTET I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo-społecznego Miasta i Gminy Świątniki Górne	
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	Umieszczenie w widocznym miejscu tablic informacyjnych przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków.
	Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością Miasta i Gminy Świątniki Górne.
	Realizacja zadań własnych Miasta i Gminy Świątniki Górne w kwestii poprawy stanu i utrzymania obiektów zabytkowych, będących jej własnością (Tabela nr 3).
	W planach renowacyjnych Miasta i Gminy Świątniki Górne: 1. Wykonanie prac konserwatorskich przy kapliczce św. Floriana w Rzeszotarach – zakładany koszt prac to ok. 75 000,00 zł brutto. 2. Wykonanie prac renowacyjnych na zewnątrz i wewnątrz kościoła parafialnego w Świątnikach Górnych w związku z pozyskaniem funduszy z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków.
	Opracowywanie sprawozdań z realizacji zadań GPOnZ zgodnie z przepisami co dwa lata, następnie przedstawienie sprawozdania na sesji Rady Miejskiej.
	Podejmowanie działań mających na celu włączenie do Gminnej Ewidencji Zabytków nowych obiektów.
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	Wspieranie badań archeologicznych poprzez inwentaryzacje terenowe stanowisk archeologicznych w ramach AZP.
	Rewaloryzacja kapliczek położonych na terenie Miasta i Gminy Świątniki Górne.
	Prowadzenie nadzoru archeologicznego nad inwestycjami ziemnymi realizowanymi przez gminę, a stanowiącymi zagrożenie dla zabytków archeologicznych.
Dokumentacja dziedzictwa kulturowego	Oznakowanie w Systemie Informacji Przestrzennej obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków, w tym stanowiska archeologiczne.
	Coroczna aktualizacja Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.
	Aktualizacja gminnej ewidencji zabytków do końca 2027 r.

PRIORYTET II: Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców Miasta i Gminy Świątniki Górne	
Zwiększenie świadomości kulturowej wśród dzieci i młodzieży przez jej włączenie w różne formy aktywności	Organizacja konkursów historycznych, wydarzeń w oparciu o lokalne dziedzictwo kulturowe.
	Promowanie imprez folklorystycznych, warsztatów, przeglądów, festiwali, lokalnych obrzędów, jako produktów turystycznych stanowiących o tożsamości Miasta i Gminy Świątniki Górne.
	Upowszechnianie edukacji w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, poprzez zaangażowanie placówek oświatowych, wychowawczych oraz kościelnych w organizowanie warsztatów, pracowni, szkoleń, wykładów we ścisłej współpracy z instytucjami kultury.
	Organizacja wycieczek krajoznawczych, rowerowych po najciekawszych miejscach gminy.
Tworzenie odpowiedniej infrastruktury turystycznej	Wsparcie merytoryczne w celu opracowania tablic informacyjnych zawierających podstawowe informacje na temat najbardziej wartościowych zabytków rejestrowych, które zamieszczone zostaną na zewnątrz obiektów.
	Utrzymanie i opracowanie nowych szlaków turystycznych wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego.
Promocja historii i dziedzictwa kulturowego	Opracowanie ulotek promujących zabytki gminy (również w formie edukacyjnej).
	Stworzenie trasy turystycznej po kapliczkach/figurach/krzyżach znajdujących się na terenie miasta i gminy w postaci mapy z rozmieszczeniem ww. obiektów.

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno-prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- **instrumenty prawne**, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:

- wpis do rejestru zabytków,
- decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- ustawa Prawo budowlane,
- ustawa Prawo ochrony środowiska,
- ustawa o ochronie przyrody,
- ustawa o gospodarce nieruchomościami,
- ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej,
- ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

- **instrumenty finansowe:**

- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje,
- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publiczno-prywatnego” (PPP).

• instrumenty społeczne:

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego Miasta i Gminy Świątniki Górne),
- edukacja kulturowa,
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego,
- współdziałanie z organizacjami społecznymi.

• instrumenty koordynacji:

- realizacja projektów i programów Miasta i Gminy Świątniki Górne dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy ochrony środowiska przyrodniczego, koncepcje, plany rewitalizacji),
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

• instrumenty kontrolne:

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym Miasta i Gminy Świątniki Górne,
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania,
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego,
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

8.1. Zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami – mierniki

Poniżej przedstawiono zestaw mierników pozwalających ocenić stopień realizacji GPOnZ:
Priorytet I. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo-społecznego Miasta i Gminy Świątniki Górne.

Mierniki:

- Czy i ile umieszczono tablic informacyjnych przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków?
- Czy pozyskano środki z funduszy zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością miasta i gminy, z jakich środków skorzystano, na jakie obiekty, zakres prac?
- Jakie obiekty wyznaczono do remontu wśród obiektów będących własnością lub współwłasnością Miasta i Gminy Świątniki Górne, co zrealizowano, zakres działań, wartość inwestycji, czy pozyskano dofinansowanie/dotacje?
- Czy opracowano sprawozdania z realizacji GPOnZ, czy były prezentowane na sesji?
- Czy prowadzono prace porządkowe na terenach zabytkowych parków oraz cmentarzach, przy jakich obiektach, zakres prac, wartość poniesionych środków?
- Czy zmieniano mpzp dla terenu miasta i gminy?
- Czy była potrzeba wsparcia badań archeologicznych, gdzie, ich zakres?
- Czy wykonano działania przy kapliczkach, których, jakie działania, wartość poniesionych środków?
- Czy zaktualizowano GEZ?
- Czy zaktualizowano Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych?

- W jakiej formie monitorowano możliwości pozyskiwania zewnętrznych środków finansowych, w tym również z różnych programów i inicjatyw europejskich, przeznaczonych na działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego? Czy z kimś współpracowano, liczba złożonych wniosków, wartość pozyskanych funduszy?

Priorytet II. Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców Miasta i Gminy Świątniki Górne.

Mierniki:

- Liczba zorganizowanych konkursów historycznych w oparciu o lokalne dziedzictwo kulturowe, ich tematyka, z kim współpracowano?
- Jakie działania zaplanowano, jakie zrealizowano, z kim współpracowano w ramach upowszechniania edukacji w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego?
- Ile umieszczono tablic informacyjnych zawierających podstawowe informacje na temat najbardziej wartościowych zabytków rejestrowych, które zamieszczone zostaną na zewnątrz obiektów, gdzie, wartość przeznaczonych środków?
- Czy wyznaczono szlak turystyczny promujący zabytki rejestrowe, jakie obiekty zostały w nim ujęte, z kim współpracowano?
- Czy opracowano ulotki promujące zabytki miasta i gminy, w jakiej formie, liczba wydanych pozycji, z kim współpracowano, wartość przeznaczonych środków?
- Gdzie rozpowszechniano informacje na temat zabytków z terenu miasta i gminy, w jakiej formie, informacje na jaki temat, z kim współpracowano, wartość przeznaczonych środków?

9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

• **źródła krajowe:**

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- dotacje wojewódzkie, powiatowe,
- dotacje gminne,
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów,
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW),
- fundusze od fundacji,
- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków,
- Fundusz Kościelny.

• **źródła pozostałe:**

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych,
- źródła pozaunijne – Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.

9.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wewnątrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50 % oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,

- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych,
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków,
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50 % nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100 % nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

• **Dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krakowie** – środki finansowe z budżetu państwa, z części, której dysponentem jest wojewoda, poprzez Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przeznaczane są na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków położonych na terenie województwa małopolskiego, posiadających istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub naukowe oraz będących w złym stanie technicznym. Regulamin dotyczący dotacji znajduje się na stronie www.wuoz.malopolska.pl.

• **Dotacje wojewódzkie i powiatowe**

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa/Powiatu w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy tym zabytku.

Dotacje z budżetu Województwa Małopolskiego – zgodnie z uchwałą nr VII/73/19 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 25 marca 2019 r. w sprawie udzielenia dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa małopolskiego. Wnioski o dotację można składać do dnia 15 grudnia każdego roku kalendarzowego dla prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach z całorocznym harmonogramem prac planowanych do wykonania w kolejnym roku.

Dotacje z budżetu Powiatu Krakowskiego – „Kapliczki Powiatu Krakowskiego” – program uruchomiony w 2021 r., w ramach którego udzielana jest dotacja z budżetu Powiatu Krakowskiego na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy kapliczkach wpisanych do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków, położonych na obszarze powiatu krakowskiego, co precyzuje uchwała Nr XXIX/332/2021 Rady Powiatu w Krakowie z dnia 30 marca 2021 r.

• Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawą o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała podjęta przez radę gminy.

Zasady i tryb udzielania dotacji na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków określone zostały w Uchwale Nr II/6/2024 Rady Miejskiej w Świątnikach Górnych z dnia 29 maja 2024 r.

9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe

• Konkurs „Mecenat Małopolski”

Samorząd Województwa Małopolskiego udziela finansowego wsparcia na realizację zadań o charakterze przedsięwzięć kulturalnych i artystycznych realizowanych przez podmioty nienależące do sektora finansów publicznych i nie działające w celu osiągnięcia zysku. Głównym założeniem jest zwiększenie udziału sektora non-profit w realizacji zapisów strategii województwa małopolskiego dotyczących kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego. W tym roku organizacje pozarządowe, stowarzyszenia, spółdzielnie, socjalne, kluby sportowe i spółki, które nie osiągają zysku z prowadzenia swojej działalności mogą ubiegać się o finansowe wsparcie projektów o dużych walorach artystycznych, promujące różnorodność kulturową regionu.

W ramach konkursu dofinansowane są przede wszystkim zadania: wzmacniające tożsamość regionalną, prezentujące dzieła sztuki i niezależne inicjatywy artystyczne oraz promujące kulturę i tradycję mniejszości narodowych oraz grup etnicznych. Dofinansowanie otrzymać mogą także inicjatywy digitalizujące dobra kultury, kreujące postawy obywatelskie i wzmacniające integrację międzypokoleniową. Maksymalna kwota dotacji na realizowane projekty nie może być wyższa niż 80% całkowitych kosztów zadania.

• Konkurs „Ochrona zabytków Małopolski”

Konkurs „Ochrona zabytków Małopolski” został przyjęty uchwałą nr LVI/917/14 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 27 października 2014 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa małopolskiego. Z budżetu Województwa Małopolskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na terenie województwa małopolskiego, posiadających istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub naukowe oraz będących w złym stanie technicznym.

Wnioski o dotację można składać do dnia 15 grudnia każdego roku kalendarzowego dla prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach z całorocznym harmonogramem prac planowanych do wykonania w kolejnym roku.

Dotacje obejmują prace na zabytkach nieruchomych – będących układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi; dziełami architektury i budownictwa, także obronnego i dawnego

przemysłu, zabytkowymi cmentarzami i miejscami upamiętniającymi wybitne osoby i wydarzenia historyczne oraz zabytków ruchomych będących wybitnymi dziełami dawnej sztuki (malarstwa sztalugowego, rzeźby, polichromii), rzemiosłem artystycznym i sztuką użytkową; kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych oraz wytworami techniki charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentujących poziom nauki i rozwój cywilizacyjny.

• **Konkurs „Kapliczki Małopolski”**

Jest to konkurs dla jednostek samorządu terytorialnego z terenu województwa małopolskiego, podejmujących prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkowych kapliczkach położonych na obszarze województwa małopolskiego. Kapliczki, przy których będą wykonywane prace nie muszą być wpisane do rejestru zabytków województwa małopolskiego, ale powinny charakteryzować się wartościami artystycznymi i historycznymi.

• **Konkurs „Małopolska Pamięć”**

Konkurs dotyczy podejmowania działań związanych z właściwie sprawowaną przez organy administracji publicznej ochroną i właścicielską opieką nad zabytkowymi miejscami pamięci narodowej – będącymi obiektami budowlanymi, budowlami lub obiektami małej architektury – w rozumieniu przepisów prawa budowlanego – posiadającymi wartość historyczną i /lub artystyczną, pełniącymi funkcje memoratywne (upamiętniające osoby lub istotne zdarzenia historyczne ważne dla historii Polski i narodowości zamieszkujących nasz kraj), takimi jak:

- pomniki;
- tablice upamiętniające wydarzenia lub postacie historyczne,
- nagrobki osób, które walczyły o wolność narodową i suwerenność państwową Polski lub były ofiarami represji władz zaborczych bądź okupacyjnych;
- groby i cmentarze wojenne;
- inne obiekty budowlane, budowle i obiekty małej architektury (z wyłączeniem wszelkiego rodzaju kapliczek i krzyży przydrożnych), będące świadectwem wydarzeń o szczególnym znaczeniu dla kształtowania się tożsamości narodowej i historii Polski.

Jako miejsca pamięci narodowej rozumie się:

- obiekty związane z działaniami prowadzonymi na rzecz odzyskania lub obrony niepodległości Polski;
- obiekty będące świadectwem wydarzeń o szczególnym znaczeniu dla kształtowania się tożsamości narodowej, historii Polski i narodowości zamieszkujących nasz kraj;
- miejsca spoczynku osób związanych z działaniami na rzecz odzyskania lub obrony niepodległości Polski;
- miejsca popełnienia zbrodni w ramach działań zbrojnych lub represji ze strony reżimów totalitarnych oraz miejsca spoczynku ofiar będących obywatelami polskimi lub przedstawicielami mniejszości narodowych i etnicznych.

Obiekty, przy których będą wykonywane prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane nie muszą być wpisane do rejestru zabytków województwa małopolskiego lub gminnych ewidencji zabytków, ale powinny posiadać wartość artystyczną i/lub historyczną.

• **Konkurs „Kultura Wrażliwa”**

Celem konkursu dla organizacji pozarządowych jest zwiększenie dostępu do kultury dla osób z niepełnosprawnościami.

To pierwszy taki konkurs skierowany do podmiotów pożytku publicznego, związany z zagadnieniem dostępności kultury. Dofinansowanie można zdobyć na zadania, które m.in. znoszą bariery w dostępie do kultury dla osób z niepełnosprawnościami i zwiększają ich udział w obiegu kulturalnym, a także te z zakresu edukacji dostosowania oferty kulturalnej dla osób z niepełnosprawnościami.

W ramach konkursu wspierane są zadania:

- znoszące bariery w dostępie do kultury dla osób z niepełnosprawnościami, m.in. poprzez dostosowanie do potrzeb tego typu publiczności i dostęp do dzieł literackich, teatralnych, filmowych oraz eksponatów, obiektów i zajęć warsztatowych, zrealizowane we współpracy z instytucjami kultury z województwa małopolskiego;
- aktywizujące środowisko osób z niepełnosprawnościami i zwiększające ich udział w życiu kulturalnym;
- utrwalające i zachowujące zasoby dziedzictwa kulturowego w formie cyfrowej, która umożliwia ich odbiór przez szerokie grono publiczności (w tym równy dostęp dla osób z niepełnosprawnościami);
- zachęcające do tworzenia dostępnych treści kultury;
- wzbogacające ofertę kulturalną Małopolski dostosowaną dla osób z niepełnosprawnościami poprzez realizację działań kulturalnych, animacyjnych, artystycznych oraz chroniących dziedzictwo kulturowe Małopolski;
- edukujące z zakresu dostosowania oferty kulturalnej dla osób z niepełnosprawnościami.

• Konkurs „Etno Małopolska”

Konkurs organizowany jest przez Województwo Małopolskie od 2022 roku. W jego ramach organizacje pozarządowe mogą ubiegać się o wsparcie finansowe z przeznaczeniem na zakup strojów lub elementów strojów regionalnych z terenu Małopolski. Zakupom musi towarzyszyć organizacja co najmniej jednego wydarzenia związanego z popularyzacją dziedzictwa kulturowego Małopolski. Konkurs ma na celu wspieranie inicjatyw wspomagających rozwój wspólnot i społeczności lokalnych związanych z opieką nad dziedzictwem niematerialnym Małopolski oraz pozwalających na tworzenie i poznawanie lokalnej kultury ludowej.

Na realizację zadań wybranych w ramach otwartego konkursu ofert zaplanowane zostały środki finansowe do łącznej kwoty 400 000,00 zł. W ramach konkursu uprawniony podmiot może złożyć maksymalnie jedną ofertę. Oferent zobowiązany jest do wykazania się własnym wkładem w wysokości 10 % wszystkich kosztów realizacji zadania. Maksymalny koszt oczekiwanego wsparcia finansowego nie może przekroczyć kwoty 30 000 zł.

• Rządowy Program Odbudowy Zabytków

Rządowy Program Odbudowy Zabytków jest rządowym programem, który oferuje jednostkom samorządu terytorialnego możliwość wsparcia zadań inwestycyjnych w ramach zadań wnioskodawcy polegających na ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Dofinansowane z programu może być przeznaczone na finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w ewidencji zabytków, a także na udzielenie przez jednostkę samorządu terytorialnego dotacji, o której mowa w art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podmiotowi trzeciemu z zachowaniem przepisów prawa regulujących przekazywanie takich dotacji.

Każdy samorząd może złożyć maksymalnie 10 wniosków w trzech kategoriach: do 150 000,00 zł, do 500 000,00 zł i do 3 500 000,00 zł.

Dofinansowane może być przyznane w wysokości maksymalnie 98 % wartości inwestycji.

Pełne informacje dotyczące naboru wniosków do programu wraz z instrukcją i ogłoszeniem o naborze znajdują się na stronie Banku Gospodarstwa Krajowego.

• Konkurs „Zabytek Zadbany”

„Zabytek Zadbany” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 r. podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Obiekty można zgłaszać w 6 kategoriach:

- 1) Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu;
- 2) Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe);
- 3) Adaptacja obiektów zabytkowych;
- 4) Architektura i budownictwo drewniane;
- 5) Architektura przemysłowa i budownictwo inżynieryjne;
- 6) Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

• Fundusz Termomodernizacji i Remontów

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię ciepłą.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły – wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

• Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych.

W ramach NFOŚiGW realizowane są projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termomodernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i ciepłej. Dodatkowo prace remontowe będą miały również walor konserwatorski, gdyż zostaną przeprowadzone w obiektach zabytkowych, cennych dla kultury narodowej.

• Program Kultura – Interwencje

Organizatorem Programu Kultura – Interwencje jest Narodowe Centrum Kultury. Celem strategicznym Programu jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura – Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

• Finansowanie z fundacji

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.

• Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony został z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakładała wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Grzywny, które były zasądzane przez sądy, były rażąco niskie. Niektórym opłacało się więc niszczyć zabytek, a grzywnę wpisać np. w koszty inwestycyjne. Kary administracyjne są nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwala na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powodzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwalają na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu dysponuje Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

• Fundusz dopłat z Banku Gospodarstwa Krajowego w Warszawie

Celem rządowego programu bezzwrotnego finansowego wsparcia budownictwa jest zwiększenie zasobu lokali mieszkalnych oraz lokali i pomieszczeń z zakresu pomocy społecznej, służących zaspokajaniu potrzeb osób o niskich i przeciętnych dochodach.

• Fundusz Kościelny

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87 z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie.

Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo.

Szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, zwanego dalej „MSWiA”, oraz w BIP MSWiA.

9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

- **Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ochrona Zabytków**

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

- **Program „Infrastruktura kultury”**

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

- **Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne**

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

- 1) niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;

2) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków może odbywać się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej.

• Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FENIKS)

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (inaczej FENIKS) na lata 2021- 2027 to następca Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (PO IiŚ). Budżet wynosi ponad 25 miliardów euro (w formie dotacji, instrumentów finansowych i instrumentów łączących finansowanie zwrotne oraz dotacyjne) i będzie przeznaczony na kluczowe projekty środowiskowe, energetyczne oraz transportowe, a także na wsparcie w obszarze kultury i ochrony zdrowia.

Głównym celem Programu jest poprawa warunków rozwoju kraju poprzez budowę infrastruktury technicznej i społecznej zgodnie z założeniami rozwoju zrównoważonego, w tym poprzez m.in. wzmocnienie roli kultury w rozwoju społecznym i gospodarczym. Program ma przyczynić się m.in. do wzmocnienia ochrony zabytków o krajowym i światowym znaczeniu, zarówno ruchomych, jak i nieruchomych. Wsparcie ukierunkowane zostanie na tworzenie odpowiednich warunków infrastrukturalnych stymulujących do aktywnego uczestnictwa w kulturze i w życiu społecznym, w tym eliminację barier w dostępie do kultury dla grup z różnych przyczyn wykluczonych. Zastosowane rozwiązania infrastrukturalne, w tym nowoczesne technologie, umożliwią tworzenie innowacyjnej oferty kulturalnej, rozszerzanie jej o nowe formy działalności i cele lub będą przyczyniać się do zwiększenia atrakcyjności świadczonej oferty, w celu budowania przewag konkurencyjnych w aspekcie zarówno gospodarczym, jak i społecznym.

Inwestycje będą wspierały procesy transformacji cyfrowej poprzez rozwój infrastruktury, zakup wyposażenia i technologii umożliwiających rozszerzenie grup odbiorców realizowanej oferty (zwiększenie dostępności kultury poprzez umożliwienie korzystania z niej grupom dotychczas wykluczonym np. osobom z niepełnosprawnościami; zwiększenie zasięgu oferty – upowszechnianie oferty on-line) oraz zapewnienie bezpieczeństwa funkcjonowania w warunkach różnego rodzaju kryzysów (na podstawie doświadczeń związanych z wystąpieniem pandemii Covid-19).

Wsparciem zostaną objęte państwowe i współprowadzone instytucje kultury, biblioteki przechowujące Narodowy Zespół Biblioteczny oraz publiczne szkoły i uczelnie artystyczne. Ponadto o wsparcie mogą ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe oraz kościoły i związki wyznaniowe w zakresie prowadzonej działalności kulturalnej, zlokalizowane na obszarach wpisanych na listę UNESCO lub Pomników Historii.

Zakres wsparcia w ramach celu szczegółowego obejmuje także działania infrastrukturalne mające na celu ochronę i zachowanie otoczenia zabytkowych obiektów. Niejednokrotnie inwestycje będą realizowane w bliskim sąsiedztwie lub na terenie objętym planem rewitalizacji, co wpłynie korzystnie na ogólny rozwój większych obszarów.

Wszystkie ww. typy działań będą mogły być realizowane w formule projektów partnerskich, które przyczynią się do lepszego zarządzania dziedzictwem kulturowym i promowania dziedzictwa kulturowego, co w konsekwencji wpłynie na większą identyfikację społeczeństwa z danym miejscem.

Budżet w zakresie ochrony, rozwoju i promowania dziedzictwa kulturowego oraz usług w dziedzinie kultury wynosi 700 000 000 euro.

• Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027

Priorytet II: Zaawansowane usługi cyfrowe – jednym z celów programu jest stymulowanie rynku ponownego wykorzystywania zasobów kultury i danych naukowych. Powstałe e-usługi powinny zapewnić zdalny dostęp do unikalnych narzędzi oraz umożliwić przetwarzanie, analizę, bezpieczne gromadzenie i archiwizację dużych zbiorów danych, co będzie skutkowało przyspieszeniem rozwoju takich obszarów jak np.: kultura i rozrywka, motoryzacja, e-zdrowie, transport, bezpieczeństwo publiczne, energetyka, technologie finansowe czy rolnictwo.

2.1 Wysoka jakość i dostępność e-usług publicznych – np. tworzenie, rozwój, integracja e-usług publicznych, wykorzystanie potencjału informacji sektora publicznego (ISP) i technologii w administracji z zastosowaniem np. analiz wielkich zbiorów danych oraz metod sztucznej inteligencji.

2.3 Cyfrowa dostępność i ponowne wykorzystanie informacji – np. digitalizacja zasobów kultury, administracji i nauki (m.in. dane z badań naukowych oraz zasobów edukacyjnych finansowanych ze środków publicznych). Program zakłada podejmowanie działań zwiększających otwartość oraz poziom ponownego wykorzystania danych z zasobów kultury (w tym niebędących ISP), nauki i administracji. Wsparcie będzie udzielane również na budowę lub modernizację i udostępnianie rozwiązań informatycznych do prowadzenia zaawansowanej analityki danych z wykorzystaniem nowych technologii.

Beneficjentami Programu mogą być m.in.: instytucje kultury, przedsiębiorcy, obywatele, NGO.

• Kreatywna Europa 2021-2027

Kreatywna Europa (Creative Europe) to program Komisji Europejskiej, którego celem jest wsparcie ponadnarodowych działań europejskich sektorów kultury, audiowizualnego i kreatywnego w obszarze kultury i sztuki przyczyniających się do budowania kompetencji, profesjonalizacji i zwiększania konkurencyjności sektorów na rynku globalnym, wpływ na zwiększanie dostępu do kultury i sztuki, docieranie do nowych grup odbiorców i zwiększanie uczestnictwa w kulturze, rozwój współpracy międzynarodowej oraz wsparcia ponadnarodowego obiegu europejskich dzieł i twórców, ochrony i propagowania różnorodności kulturowej i językowej oraz europejskiego dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie technologii i wdrażanie innowacji w sektorach oraz dostosowania sektorów do zmiany cyfrowej.

W ramach nowej edycji Programu istotne będą także: wsparcie sektorów w odbudowie po kryzysie wywołanym pandemią COVID-19, zrównoważony rozwój i zielona transformacja sektorów, równość i równouprawnienie oraz włączanie społeczne poprzez kulturę i sztukę.

Program będzie wdrażany poprzez komponenty:

- komponent Media – wspierający działania sektora audiowizualnego,
- komponent Kultura – wspierający działania sektorów kultury i kreatywnego,
- komponent międzysektorowy – wspierający rozwój innowacji w projektach łączących sektory kultury, kreatywny i audiowizualny, a także sektor wysokiej jakości mediów informacyjnych i rozwój umiejętności krytycznego korzystania z mediów.

10. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym
4. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane
5. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska
6. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody
7. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami
8. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej
9. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem
10. Materiały udostępnione przez Urząd Miasta i Gminy Świątniki Górne
11. Batko F., Rzeszotary, wyd. Oficyna Naukowa i Literacka t.i.c, 1993 r.
12. Wojtała N., Burda A., Ocalać od niepamięci, mieszkańcy podkrakowskich Rzeszotar w dawnej fotografii, Kraków, 2012, Internet: <https://swiatniki.wordpress.com/2014/03/04/zycie-w-swiatnikach-gornych-na-przestrzeni-wiekow/>
13. Koncepcja sieci szlaków turystycznych na obszarze stowarzyszenia LGD „Blisko Krakowa”. Ogólna charakterystyka obszaru LGD „Blisko Krakowa”. Położenie geograficzne, rzeźba/walory krajobrazowe i turystyczne, Internet: http://www.bliskokrakowa.pl/images/download/informacje_ogolne.pdf
14. Uruszcak M., Problematyka zachowania tradycyjnej zabudowy wiejskiej, świadectwa tożsamości regionalnej na przykładzie Małopolski. Wybrane zagadnienia i problemy, Internet: agro.icm.edu.pl/agro/element
15. Chrzanowski T., Kornecki M. 1982, Sztuka ziemi krakowskiej, Wydawnictwo Literackie, Kraków, 1982.
16. Mikuła. M., Ludzie i wydarzenia w Świątnikach Górnych 1888-1955, Świątniczanie Strażnicy Katedry Wawelskiej, Katalog Świątnicka Izba Regionalna, Świątniki Górne, 2015
17. www.nid.pl
18. www.nimoz.pl
19. www.zabytek.pl
20. www.stat.gov.pl/gus
21. www.isap.sejm.gov.pl

11. Spis tabel i zdjęć

1. Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Miasta i Gminy Świątniki Górne
2. Tabela nr 2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Miasta i Gminy Świątniki Górne
3. Tabela nr 3. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków, których Gmina Świątniki Górne jest właścicielem
4. Tabela nr 4. Analiza SWOT
5. Tabela nr 5. Zakres działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Miasta i Gminy Świątniki Górne

12. Załączniki**Załącznik nr 1. Spis obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków Miasta i Gminy Świątniki Górne**

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR DOMU WG STAREJ NUMERACJI	AKTUALNY ADRES	OBIEKT	NR DZ.	UWAGI
1	Ochojno	164	ul. Jagiellońska 91	dom	207	
2	Ochojno	224	ul. Jagiellońska k. nr 126	kuźnia	28	
3	Ochojno	213	ul. Królewska 18	dom	51	
4	Ochojno	168	ul. Księdza Popiełuszki 4	dom	140/3	
5	Ochojno	32	ul. Lipowa 4	dom	611/2	
6	Ochojno		ul. Lwowska k. nr 43	kapliczka	301/1	
7	Ochojno		ul. Podegrodzie	kapliczka	1072/2	
8	Ochojno	35	ul. Podhalańska 10	dom	616	
9	Ochojno	34	ul. Podhalańska 14	dom, ogród, pomnik nagrobny rodziny Urbanowiczów	614/1, 614/2, 614/3, 615	rej. zab. nr A-595 z dnia 07.12.1988 r. [A-512/M]
10	Ochojno		ul. Podhalańska k. nr 14	kapliczka	615	
11	Ochojno	15	ul. Sołdecka 18	dom	586	
12	Ochojno	61	ul. Staropolska 96-98	zespół dworski	450/10, 451, 452/3	
13	Olszowice	42	ul. Bł. Anieli Salawy 98-100	dom	17/9, 17/10	
14	Olszowice		ul. Do Dworu/ul. Krótka	kapliczka - krzyż	203/11	
15	Olszowice	38	ul. Kaimówka 54	dom	268/1	
16	Olszowice	60	ul. św. Floriana 18	szkoła	170	
17	Olszowice	9	ul. św. Floriana 27	dom	79	
18	Olszowice	79	ul. św. Floriana 31	dom	65/2	
19	Olszowice	110	ul. św. Floriana naprzeciwko nr 22	stodoła	83	
20	Rzeszotary	124	ul. Stolarska 12	dom	328	
21	Rzeszotary		ul. Zagrody/ul. Herbowa	kapliczka	804	
22	Rzeszotary	28	ul. Generała Zygmunta Zielińskiego 2	dom	359/2	
23	Rzeszotary	184	ul. Generała Zygmunta Zielińskiego 4	dom	352	
24	Rzeszotary		ul. Generała Zygmunta Zielińskiego k. nr 22	kapliczka św. Floriana	293	
25	Świątniki Górne	215	ul. Franciszka Bielowicza 1	dom	413	
26	Świątniki Górne	244	ul. Franciszka Bielowicza 10	dom	685/5	
27	Świątniki Górne	235	ul. Franciszka Bielowicza	dom	690	

			15			
28	Świątniki Górne		ul. Franciszka Bielowicza 29	poczta	695	
29	Świątniki Górne	69	ul. Franciszka Bielowicza 37	dom	813	
30	Świątniki Górne		ul. Franciszka Bielowicza k. nr 1	kapliczka św. Floriana	414	rej. zab. nr B-393 z dnia 06.01.1986 r.
31	Świątniki Górne		ul. Kazimierza Bruchnalskiego/ul. Różana	kapliczka św. Piotra i Pawła	108/9	rej. zab. nr B-396 z dnia 06.01.1986 r.
32	Świątniki Górne	252	ul. Kazimierza Bruchnalskiego 2	dom	477	
33	Świątniki Górne	50	ul. Kazimierza Bruchnalskiego 13	dom	553	
34	Świątniki Górne		ul. Kazimierza Bruchnalskiego 35	szkoła ślusarska, ob. Zespół Szkół i Muzeum Ślusarstwa	1044/1	
35	Świątniki Górne		ul. Kazimierza Bruchnalskiego k. nr 33	kapliczka z Pietą	109	rej. zab. nr B-395 z dnia 06.01.1986 r.
36	Świątniki Górne		ul. Kazimierza Bruchnalskiego	cmentarz parafialny	958	
37	Świątniki Górne		ul. Kazimierza Bruchnalskiego	kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika z otoczeniem i drzewostanem	505	rej. zab. nr A-594 z dnia 25.11.1988 [A- 514/M]
38	Świątniki Górne		ul. ks. Stanisława Koniecznego 3	plebania	895	
39	Świątniki Górne	75	ul. ks. Stanisława Koniecznego 14	dom	483	
40	Świątniki Górne	205	ul. Kręta 5	dom	574	
41	Świątniki Górne	190	ul. Królowej Jadwigi 6	dom	417	
42	Świątniki Górne		ul. Królowej Jadwigi naprzeciwko nr 26	"Krzyż na Gwoźnicy"	327	
43	Świątniki Górne	34	ul. Braci Leńczowskich 1	dom	592	
44	Świątniki Górne	294	ul. Podgórska 1	dom	420/2	
45	Świątniki Górne	294	ul. Podgórska k. nr 1	stajnia, ob. budynek gospodarczy	420/2	
46	Świątniki Górne	189	ul. Sportowa 26	dom	1337	
47	Świątniki Górne	95	ul. Sportowa 28	dom	1339	
48	Świątniki Górne		ul. św. Stanisława k. nr	kapliczka św.	1509/2	rej. zab. nr B-394

			59	Stanisława		z dnia 06.01.1986 r.
49	Świątniki Górne		ul. św. Stanisława k. nr 66	kapliczka św. Nepomucena	1412/3	
50	Świątniki Górne	111	ul. Wąska 1	dom	375	
51	Wrząsowice		ul. Dwór 1	dwór	541/7, 543, 553/14	
52	Wrząsowice		ul. Dwór k. nr 1	kapliczka dworska	541/7	
53	Wrząsowice		ul. Dwór 8	oficyna dworska	553/15	
54	Wrząsowice		ul. Dwór k. nr 8	zabudowania gospodarcze	553/15	
55	Wrząsowice		ul. Dwór 1, 8	zespół dworski	541/2, 541/4, 541/7, 543, 553/14, 553/15	
56	Wrząsowice	16	ul. Kwiatowa 12	dom	513	
57	Wrząsowice		ul. Malownicza/Pileckiego	kapliczka z pietą	77/24	
58	Wrząsowice		ul. Szewczykowa/ ul. Bonifaterska	kapliczka - krzyż	875	
59	Wrząsowice	45	ul. Wiklinowa 1	dom	188/9	
60	Wrząsowice		ul. Wrzosowa k. nr 26	kapliczka - krzyż	566/1	

* obiekty zaznaczone kolorem niebieskim wpisane są do rejestru zabytków

Załącznik nr 2. Stanowiska archeologiczne na terenie Miasta i Gminy Świątniki Górne

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBSZAR AZP	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI/ NA OBSZARZE	CHRONOLOGIA - FUNKCJA
1	Wrząsowice	104-56	11/145	Prahistoria - ślad osadniczy
				XIII-XIV w. (późne średniowiecze) - ślad osadniczy
2	Wrząsowice	104-56	2/146	XIII-XV w. (późne średniowiecze) - osada
3	Wrząsowice	104-56	4/148	XIII-XV w. (późne średniowiecze) - osada
4	Wrząsowice	104-56	3/147	Okres wpływów rzymskich - ślad osadniczy
5	Wrząsowice	104-56	5/149	Okres późnorzymski (kultura przeworska) - osada
				Średniowiecze? - ślad osadniczy
6	Wrząsowice	104-56	6/150	Okres wpływów rzymskich (kultura przeworska) - osada
				XIII-XIV w. (późne średniowiecze) - osada?
				XIV-XVI w. (późne średniowiecze) - osada?
7	Wrząsowice	104-56	7/151	Nowożytność - ślad osadniczy
8	Wrząsowice	104-56	8/152	Prahistoria - ślad osadniczy
9	Wrząsowice	104-56	9/153	XII-XIV w. (wczesne średniowiecze) - ślad osadniczy
10	Wrząsowice	104-56	10/154	XI-XIII w. (wczesne średniowiecze) - ślad osadniczy
				XIV-XV w. (późne średniowiecze) - ślad osadniczy
11	Ochojno Górne	104-56	4/155	Neolit - ślad osadniczy

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBSZAR AZP	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI/ NA OBSZARZE	CHRONOLOGIA - FUNKCJA
				Okres wpływów rzymskich - ślad osadniczy
12	Ochojno Górne	104-56	6/157	XII-XIII w. (wczesne średniowiecze) - ślad osadniczy
				XIV-XV w. (późne średniowiecze) - ślad osadniczy
				XVII-XVIII w. (nowożytność) - ślad osadniczy
13	Ochojno Górne	104-56	5/156	Epoka kamienia - ślad osadniczy
14	Ochojno Górne	104-56	7/158	XIV-XVI w. (późne średniowiecze) - osada
15	Olszowice	105-56	1/2	Neolit (kultura pucharów lejkowatych) - funkcja nieokreślona
16	Wrząsowice	105-56	1/22	Neolit - ślad osadniczy
				Nowożytność - ślad osadniczy
17	Rzeszotary	105-56	3/23	Neolit - ślad osadniczy
18	Świątniki Górne	105-56	1/24	Wczesna epoka brązu - osada
				Późne średniowiecze - ślad osadniczy
				Nowożytność - ślad osadniczy
19	Świątniki Górne	105-56	2/25	Wczesne średniowiecze - ślad osadniczy
				Nowożytność - ślad osadniczy
20	Świątniki Górne	105-56	3/26	Neolit - ślad osadniczy
				XIII-XIV w. (późne średniowiecze) - ślad osadniczy
				Nowożytność - ślad osadniczy
21	Rzeszotary	105-57	1/14	Neolit (kultura pucharów lejkowatych) - ślad osadnictwa
22	Rzeszotary	105-57	2/15	Średniowiecze - ślad osadnictwa